

Jugheli ve Diğerleri - Gürcistan Davası
Hukuki Değerlendirmesi

Termik Santraller ve Aile Hayatının Korunması

HAZIRLAYANLAR: REFİA KADAYIFÇI - HÜLYA YILDIRIM - FEVZİ ÖZLÜER

Jugheli ve Diğerleri - Gürcistan Davası
Hukuki Değerlendirmesi

Termik Santraller ve Aile Hayatının Korunması

HAZIRLAYANLAR: REFİA KADAYIFÇI - HÜLYA YILDIRIM - FEVZİ ÖZLÜER

Jugheli ve Diğerleri-Gürcistan Davasi Hukuki Değerlendirmesi
Termik Santraller ve Aile Hayatinin Korunmasi

Hazırlayanlar: Refia Kadayıfçı, Hülya Yıldırım, Fevzi Özlüer

Çeviri: Aze Tercüme

Yayınlayan: Ekoloji Kolektifi Derneęi

Yayın Tarihi: Ekim, 2017

Tasarım Konsept: Ahmet Öęüt

Tasarım Uygulama: Cömert Uygur Erdem

Kategori: Hukuk

ISBN: 978-605-82832-9-9

Ekoloji
Kolektifi

EKOLOJİ KOLEKTİFİ DERNEğİ

📍 Farabi sk No: 24/16 Çankaya/Ankara

☎ +90 (312) 425 7764 ✉ iletisim@ekolojikolektifi.org

🌐 ekolojikolektifi.org 🐦 @ekolojikolektif 📘 ekoloji.kolektifi

Refia Kadayıfçı

Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 2015 yılında mezun oldu. Çevre Hukuku alanında Jean Monnet Bursu'nu kazanarak, Frankfurt Goethe Üniversitesi'nde Hukuk Felsefesi alanında yüksek lisans yaptı. "Justice and Biodiversity Conservation in Developing Countries (Gelişmekte Olan Ülkelerde Adalet ve Biyoçeşlilik Koruması)" isimli yüksek lisans tezi en yüksek onur derecesi ile ödüllendirildi. 2017 yılında Louvain Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Çevresel Adalet ve Ayrımcılık Hukuku alanında doktorasına başladı. Doktorasına devam etmekte olup Louvain Üniversitesi'nde Ekonomi ve Sosyal Etik konusunda araştırmalar yürüten Hoover Chair'de araştırmacı olarak çalışmaktadır. Buna ilaveten Çek Cumhuriyeti Bilim Akademisi tarafından yürütülmekte olan yaş ayrımcılığı projesi'nde (TADS project) ana araştırmacı olarak çevre davalarını yaş ayrımcılığı perspektifinden incelemektedir. Bu konuda yayın aşamasında bir makalesi bulunmaktadır.

Hülya Yıldırım

1992 Artvin doğumludur. Lisans eğitimini 2014 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Ankara Barosu'na kayıtlı olarak avukatlık yapıyor. İklimadaleti.org sitesinde yayınlanan "Aliğa'daki Termik Santrallerin Dava Süreçleri Hakkında Rapor" (2016), "Termik Santraller Hakkında Açılan Davalara İlişkin Karar Özetleri" 2016 ve "HEMA Termik Santrali ve Kül Depolama Sahası Projesinin Çevre Hukuku Kapsamında Değerlendirilmesi" (2016), "Türkiye'de İklim Koruma Davaları ve Hukuki Durum Raporu 2016", "Türkiye'de İklim Koruma Davaları ve Hukuki Durum Raporu, Mart-Nisan 2017" , "Türkiye'de İklim Koruma Davaları ve Hukuki Durum Raporu, Mayıs-Haziran 2017", "Türkiye'de İklim Koruma Davaları ve Hukuki Durum Raporu, Temmuz-Ağustos 2017" rapor çalışmalarında yer aldı.

Fevzi Özlüer

Lisans eğitimini 2002 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. 2003 yılından bu yana Ankara Barosu'na kayıtlı olarak serbest avukatlık yapıyor. 2006 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kent ve Çevre Bilim Anabilim Dalından "Kapitalizmin Yeniden Üretiminde Sivil Toplum Çevreciliği" teziyle yüksek lisans derecesini aldı. Halen aynı bölümde "Ekoloji, Hukuk ve Kriz" üzerine doktora çalışmasına devam ediyor. Pek çok dergi ve gazetede yazılar yazdı. "Dernekler Mevzuatı" (2004) (Emre Baturay Altınok ile birlikte), "Kırda Yoksulluk ve Direniş" (2005) (Sanem Yardımcı, Ilgın Özkaya ile birlikte), "Görünmez Elin Ekoloji, Biyogüvenlik ve GDO" (2010) (Ilgın Özkaya ile birlikte), "Bolivya Anayasası, Hukuk, Demokrasi, Özerklik" (2012) (Ilgın Özkaya, Tolga Şirin, Nazım Sinan Odabaşı ile birlikte), "İsyanın ve Umudun Dip Dalgası – Günümüz Türkiye'sinden Politik Ekoloji Tartışmaları" (2016) (Sinan Erensü, Ethemcan Turhan, Arif Cem Gündoğan ile birlikte), "Doğa ve Kent Hakları İçin Siyasal Stratejiler" (2016) (Aykut Çoban ile birlikte) isimli 6 kitabın editörlüğünü ve yazarlığını yaptı. "Bilgi Edinme Hakkı Rehberi ve Uygulama Örnekleri" (2016) "Türkiye'de İklim Koruma Davaları ve Hukuki Durum Raporu 2016" (2017) kitabı ve Türkiye'de Çevre Düzeni Planlamasında Enerji Politikaları (2016) (Hatice Kurşuncu ile birlikte), isimli elektronik kitabı, Ekoloji Kolektifi tarafından yayınlandı. İlya'nın babası.

GİRİŞ:

TERMİK SANTRALLER VE

AİLE HAYATININ KORUNMASI

Geçtiğimiz Temmuz ayında (2017) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Tiflis'te bulunan "Tboelectrocentrali" termik santraline ilişkin **Jugheli ve Diğerleri-Gürcistan davası** hakkında kararını açıkladı. Ivan Jugheli ve iki diğer başvurucu, evlerine yakın konumlanmış Tboelectrocentrali santralinden kaynaklı hava, ses kirliliğine ve elektromanyetik kirliliğe karşı devletin kendilerini koruma ödevini yerine getirmedeğini, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması" hakkındaki **8. Maddesini** ihlal ettiğini iddia etti. Mahkeme, başvuruçuların hava kirliliğine ilişkin iddialarını haklı bularak çevresel zarar davalarında başvurulan Sözleşme'nin 8. Maddesinin ihlal edildiğine hüküm verdi. Mahkeme, bu kararıyla, 8. Maddenin çevre davalarındaki uygulamasına yönelik içtihadına "dönüm noktası" kabul edilebilecek bir yenilik getirmemiş olsa da **ilk defa bir termik santralden kaynaklı zarar iddiasında 8. Maddenin ihlaline hükmetti.** Bu davayı önemli kılan da bu hüküm.

Karar Süreci

Davaya konu olan santral 1911 ve 1939 yıllarında devlet tarafından inşa edilmiş olup 1999 yılında özel şirkete devredilmişti. Santrale sadece 4 metre mesafede ikamet etmekte olan başvuruçular, devir işlemini takip eden yıllarda Tiflis Belediyesi'ne santralden kaynaklı oluşan hava, ses kirliliğine, elektromanyetik kirliliğe ve su sızıntısının verdiği rahatsızlığa ilişkin şikâyette bulunmuştur. Daha sonra santral yetkililerine dava açmıştır ama davalı santral yetkililerinin davacılar için ücretsiz elektrik ve ısıtma temin edeceklerini taahhüt etmesiyle taraflar uzlaşmıştır. Bu anlaşmanın uygulanmaması üzerine başvuruçular yeni bir dava açarak şikâyetlerini tekrar ileri sürmüştür. Yerel mahkemeye sunulan bilirkişi raporlarında santralin baca filtresi kullanmaması, teknik uyumluluk belgelerinde kusur olması, tampon bölge olmaması sebebiyle insan sağlığını tehdit edebileceği belirlenmiştir. Lakin mahkeme sadece iki davacının ses kirliliğine ilişkin iddialarını kabul etmiş diğer davacıların sağlık problemleri ve santralden kaynaklı kirlilik arasında somut bir illiyet bağı kuramaması sebebiyle iddialarını reddetmiştir. Temyiz sürecinde de sonuç alamayan başvuruçular davayı AIHM önüne getirmiştir. AIHM de davacıları haklı buldu.

Uluslararası hukuk açısından önemli sayılacak bu kararın karar özetini ve kararın tamamını bu nedenle yayınlamaya karar verdik. Türkiye yargı çevresi ve yurttaşları tarafından da bu kararın önemli olduğunu düşünüyoruz.

JUGHELİ VE DİĞERLERİ- GÜRCİSTAN (TERMİK SANTRAL) DAVASI KARAR ÖZETİ

ÖZET: Tiflis şehir merkezinde yer alan "Tboelectrocentrali" termik santraline 4 metre mesafede yaşayan yurttaşların termik santral faaliyetinin Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı başlıklı AİHS Mad.8 'sine aykırılığı iddialarına ilişkindir.

BAŞVURUCULAR:

- 1-Bay Ivane Jugheli
- 2-Bay Otar Gureshidze
- 3-Liana Alavidze

Tiflis Bölge Mahkemesi

Yüksek Mahkeme

AİHM

İHLAL KONUSU: Başvuru sahiplerinin evlerine çok yakın mesafedeki bir termik santralin, başvuru sahiplerinin sağlıklarını ve refahlarını tehlikeye soktuğu iddiasıyla termik santral faaliyetinin Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı başlıklı AİHS mad.8'e aykırılığına ilişkindir.

OLAY: Başvurucular Tiflis'teki Uznadze Caddesi 4 numarada yer alan 1952'de inşa edilmiş binada yaşayan kişiler olup Tboelectrocentral termik santraline yaklaşık 4 metre uzaklıkta ikamet etmektedirler.

1911 yılında yapılan 1939'da faaliyete geçen Tboelectrocentral termik santralinde uzun yıllar boyunca kömür yakılmış, konut alanlarına ısı ve elektrik dağıtılmıştır.

Termik santral faaliyeti boyunca birçok kaza olmuş ve uzman raporlarında, 1986 yılından bu yana onarım çalışması yapılmaması bu kazaların sebebi olarak yer almıştır. 2000 yılında özelleştirilen santralin satıldığı şirket tarafından enerji üretimi finansal sebeplerle kısmen durdurulmuştur.

Başvuranlar santralin işletme aşamasında mevzuata tabi tutulmadığını, zehirli gazların atmosfere salındığını ve kendilerinin huzurunu ve sağlığını etkilediğini ifade etmişlerdir.

İÇ HUKUK YOLLARI

1. Başvuranlar ve bina sakinleri ‘hava’, ‘gürültü’, ‘elektromanyetik kirliliği’ ve ‘su sızıntısı’ gibi rahatsızlıklarını belediye makamlarına iletmışlerdir.
2. Tiflis Belediyesi 2000 ve 2001 tarihlerinde yapılan şikayet başvurularına verdiği yanıtta; başvuranların ve bina sakinlerinin şikayet ettikleri rahatsızlığı kabul etmiş ancak enerji krizi nedeniyle faaliyeti sonlandıramayacağını belirtmiş ve faaliyetin kamu yararı gereğinden bahisle olumsuzlukları tazmin yöntemi olarak ücretsiz elektrik ve ısı sağlanması önerisinde bulunmuştur. Ve santral yetkililerinden hava kirliliğini azaltmak için baca filtreleri yerleştirilmesi ve diğer çevre koruma önlemlerini almasını istemiştir. Ancak şirket yetkilileri bu talebi cevapsız bırakmıştır.
3. Bu yazışmaların ardından başvuranlar santralden kaynaklanan çevresel rahatsızlıktan dolayı santral aleyhine tazminat davası açmışlar ve 12 Aralık 2000 tarihinde şirket ile anlaşmaya vararak davadan feragat etmişlerdir. Ancak bu anlaşmanın gereği yerine getirilmemiştir.

TİFLİS BÖLGE MAHKEMESİ

Başvurucular Belediye’ye yaptıkları bilgi edinme başvurusuna verilen yanıtta santralin faaliyetlerinin Çevre Ruhsatları Kanunu 1. Kategori kapsamı¹ içerisinde olduğunu ve Çevre ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın iznine tabi olduğunu öğrenmişlerdir. 2001 tarihinde ise başvuru ile binanın diğer 3 sakini santralden kaynaklanan, sağlık ve huzurlarına zarar veren hava, gürültü, elektromanyetik kirlilik ile su sızıntısı sebebiyle Tiflis Elektrik Dağıtım Şirketi ve Çevre Bakanlığı aleyhine maddi ve manevi hasar tazminatı talebinde bulunmuşlardır.

Mahkeme tarafından yaptırılan bilirkişi incelemesinde;

- Hava kirliliği açısından;

“Tboelectrocentrali” santralinde bir tampon bölge olmadığı ve santral bir yerleşim binasına hemen bitişik olduğu için, santralin bacalarının, halkı tehlikeli gazlardan korumak için uygun filtreler ve diğer ekipmanlarla donatılmış olması gerektiği ve tehlikeli maddeler tek başlarına kabul edilebilirlik sınırları içerisinde olsalar bile, kombine zehirlilik düzeyi kabul edilebilir sınırların ötesine geçebileceğinden çeşitli maddelerin halkın sağlığı üzerindeki kombine toksisite etkisinin göz önüne alınması gerektiği açıkça ifade edilmiştir.² Bu

¹ Birinci kategori faaliyet: Kapsamları konumları ve içerdikleri maddeler nedeniyle çevre, doğal kaynaklar ve insan sağlığı üzerinde ciddi olumsuz ve geri döndürülemez etkilere neden olabilen faaliyetler

² 1996 tarihli Çevre Koruma Kanunu’nun (Çevre Kanunu) 40. Bölümü ‘faaliyete geçen tüm endüstriyel birimlerin tehlikeli atıkların işlenmesi, arıtılması ve çevresel kontrolü için tasarlanmış güvenilir ekipmanlarla donatılmasını şart koşmuştur.’

bağlamda santralin yaydığı gazların konsantrasyonunun toksisitesinin standardın iki katı olduğu ve söz konusu bina sakinlerinin toksik maddelerin konsantrasyonunun kabul edilebilirlik sınırlarını günde yirmi dört saat aştığı koşullarda yaşamak zorunda kaldığına dikkat çekilmiştir.

- **Elektromanyetik Kirlilik Açısından;**

2002 tarihinde IEP tarafından yayınlanan uzman görüşünde elektromanyetik dalgaların yoğunluğunun izin verilen seviyeleri aşmadığı belirtilmiş ancak 2003 tarihinde Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından elektromanyetik alanların yoğunluğunun izin verilen seviyeleri aştığı ortaya konulmuştur. Ancak bu kirliliğin tam kaynağını belirlemenin imkansız olduğu sonucuna varılmıştır.

- **Başvurucuların Sağlığı Açısından;**

Başvurucuların SO₂, NO₂, CO₂ gibi zararlı faktörlere uzun süredir maruz kalmanın birleşik etkisinden zarar gördükleri, ayrıca kara toz, gürültü ve elektromanyetik kirliliği nedeniyle sağlıklarının olumsuz yönde etkilendiği sonucuna varılmıştır.

- **Gürültü Seviyesi Açısından;**

2003 tarihinde Uznadze Cad. 4 numarada bulunan binada izin verilen sınırları aşan gürültü maruziyeti tespit edilmiş ancak 2004 tarihinde davacı sakinlerin gürültü düzeylerini belirlemeyi amaçlayan ek soruşturma düzenlenmiş ve sadece iki davacının dairesinde bu seviyenin aşıldığı tespit edilmiştir.

Bölge Mahkemesi Kararı

Mahkeme gürültü kirliliği açısından; iki davacının dairesinde gürültü seviyesi aşıldığı tespitinden hareketle **santral, belediye ve bakanlığı** ortak sorumlu tutarak kazanan davacılar lehine tazminat ödenmesine karar vermiştir. Santralin binanın temeline su sızmasından sorumlu olduğuna karar vermiş ve sızıntıyı durdurma ve parçalı gerekli şekilde onarılmasına karar vermiştir. Santralin emisyonları ve davacıların sağlık sorunları arasında nedensel bir bağlantı olduğunun kanıtlanamadığını belirtmiştir. Mahkeme santralin zehirli maddelerin emisyonunu azaltmak için filtreler ve diğer arıtma ekipmanlarına sahip olmamaları nedeniyle bazı çevresel standartları ihlal ettiği konusunda bilirkişi görüşlerini kabul etmek ile beraber, davacılar tarafından talep edilen tek çözümün kirlilikten kaynaklanan hasarın tazmini olduğu gerekçesiyle santralin bu ekipmanı kurması için hüküm vermemiştir.

YÜKSEK MAHKEME

Başvurucular ve diğer davacılar, Lopez Ostra-İspanya davası kararına ve yerel düzeyde mahkemenin görevlendirdiği bilirkişi incelemelerine ait bulgulara dayanarak; bir tampon bölge bulunmaması, doğal kirlilik riski, santralin bacaları üzerindeki temizleme ekipmanlarının bulunmaması, bunların sağlık ve esenlik üzerindeki olumsuz etkisi ve santralin teknik uygunluk belgesinin hatalı olması gerekçelerini yineleyerek gürültü kirliliği hakkındaki bulgulara katılmadıklarını ifade ederek yüksek mahkemeye başvurmuşlar.

Yüksek Mahkeme Kararı

Yüksek Mahkeme gürültü seviyesi açısından daha önce kazanmış olan iki davacının itirazını ve Bölge Mahkemesinin su sızıntısı hakkındaki kararını onamıştır. Yüksek Mahkeme elektromanyetik kirliliğe ilişkin iddiayı asılsız bulmuş ve reddetmiştir. Hava kirliliği konusundaki önlemlerle ilgili olarak çevre standartlarının ihlaline ilişkin referansın santralin izin belgesinin iptal edilmesi bacaların üzerine filtre tesisatı yapılması diğer çevre koruma önlemlerinin uygulanması, tehlikeli faaliyetlerin yasaklanması ya da santralin taşınması talep edilmediği gerekçesiyle hava kirliliği için tazminat talebine temel oluşturmadığını ifade etmiş ve davadaki santralin 1939'dan bu yana faaliyet gösterdiğini oysa apartmanların daha sonra 1952 de inşa edildiği gerçeğini vurgulamıştır. Sonuç olarak başvuruların santral yakınında yerleşmeye karar verirken ilgili tehlikeleri kabul ettiklerini ve Tehlikeli Maddeler yasası uyarınca Hasar Tazminatı anlamında kanun yollarının kapanmış olduğunu belirtmiştir.³

Temel amacı yakınlardaki binalara ısıtma ve sıcak su tedarik etmek olan komşu santralin olağan endüstriyel faaliyetlerinden kaynaklanan gürültü, koku, buhar ve gaz gibi rahatsızlıkları başvuru sahiplerinin ve diğer davacıların tolere etme sorumluluğu altında oldukları sonucuna varılmış ve ilk etapta tazmin anlaşmasına onay veren başvuru sahiplerinin ekolojik rahatsızlıkları kabul ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca santralin faaliyetinin dava sürecinde durma noktasına gelmesi sebebiyle artık böyle bir ihlalin ve şikayetin karşılığının olmadığı ve geçmişe yönelik şikayetlere ilişkin ise nedensellik bağlantısı kurularak ispata yer verilmediği ifade edilmiştir.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Başvuru sahipleri, yüksek mahkemenin kararı üzerine, Devletin kendilerini termik santralden kaynaklı hava, ses kirliliği ve elektromanyetik kirlilikten korumaktan aciz kalarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması hakkındaki 8. Maddesini ihlal ettiğini iddia etmiş, davayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin huzuruna getirmiştir. Bu maddeye göre:

“Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı göstermesi hakkına sahiptir. Bu hakların kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın veya başkasının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmesi olmak koşuluyla söz konusu olabilir.”

Hükümetin Savunması

Hükümetin esasa yönelik savunmasını üç maddede özetleyebiliriz:

1- Başvuru sahiplerinin sağlık problemleri ve santralden kaynaklı olduğu iddia edilen hava kirliliği arasında bir illiyet bağı bulunmamaktadır. Buna ilaveten, başvuru sahiplerinin birinin sağlık problemi olduğuna ilişkin alınmış bir raporu yoktur.

³ 23 Temmuz 1999 tarihli Tehlikeli Maddeler Kanunu'nun Tehlikeli Maddelerden Kaynaklanan Hasarın Tazmini mad.6 'başka bir şahsa veya mülküne hasar vermesinin sorumluluğu ve tazmini yükümlülüğü şayet ilgili şahıslar kirlilik riskinin farkında olarak ve bilerek kendilerini veya mülklerini bu riske maruz bırakmışlar ise geçerli değildir.'

2- Santralden kaynaklı bir zarar söz konusu olsa bile, santral özel şirkete devredildiği için devlet, santralin yaydığı kirlilikten sorumlu tutulamaz.

3- Başvurucuların daha önce santral yetkilileriyle uzlaşması ve ikamet ettikleri apartmanın santralden sonra inşa edilmesi, başvurucuların santralden kaynaklı rahatsızlıklara gönüllü olarak katlanmakta olduğunu gösterir.

Başvurucuların Cevabı

Başvurucuların hükümetin savunmasına cevabı özetle şöyle olmuştur:

1- Termik santralden kaynaklı çevresel kirlilik bilirkişi raporlarında açık olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında santralin baca filtresi gibi arıtım teçhizatı bulundurmadığı da açıktır. Arada bir tampon bölge olmaksızın santralin çok yakınında ikamet eden başvurucuların santralden kaynaklı kirlilikten etkilenmesi kaçınılmazdır. Ayrıca başvurucuların birinin sağlık raporu olmamasının sebebi mahkemenin bunu talep etmemesidir.

2- Başvurucuların konutları Sovyetler döneminde inşa edilmiştir ve bu dönemdeki inşaatlar devletin münhasır yetki alanına girmektedir. Ayrıca başvurucular santralin zararlarını geç fark etmiştir.

AİHM Hukuki Değerlendirme

8. Maddenin Uygulanabilirliği

AİHM sadece hava kirliliği hakkındaki iddiaların kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir. Ses kirliliği ve elektromanyetik kirlilik hakkında yerel mahkemelere bakanlıklar tarafından sunulan bilirkişi görüşlerinin olduğunu, AİHM'in ayrıca bir değerlendirme yapma pozisyonunda olmadığını belirtmiştir.

Bu kapsamda, başvurucuların hava kirliliğinden kaynaklı mağduriyetine dayanan iddialarında özel hayat ve aile hayatına ilişkin hakkı temin eden 8.maddenin uygulanabilirliği için mahkemenin atıfta bulunduğu temel prensipler şöyledir:

1- Her çevresel kirlilik 8. Madde kapsamında değerlendirilemez. Sözleşme münhasıran temiz bir çevrede yaşam hakkı içermemektedir ama bir şahıs doğrudan ve ciddi olarak bir çevresel kirlilikten etkilenirse bu şahsın 8. Madde kapsamında bir hakkı doğmaktadır (*Kryatos v. Greece*, 2013, ECtHR, no: 41666/98).

2- 8. Madde kapsamında bir hak doğması için çevresel kirliliğin olumsuz etkileri belirli bir asgari seviyeye ulaşmalıdır. Bu asgari seviyenin belirlenmesi görecelidir ve rahatsızlığın yoğunluğuna, devam süresine, fiziki veya psikolojik etkilerine bağlıdır. Bununla beraber, 8. Madde kapsamında bir hak doğabilmesi için çevresel kirliliğin sağlığı ciddi anlamda tehdit etme seviyesine ulaşmasına gerek de yoktur; şahısların özel yaşam ve aile yaşamının olumsuz olarak etkilenmesi yeterli görülebilmektedir. (*Lopez Ostra v. Spain*, 1994, ECtHR, A-303-C).

3- Şikâyete konu olan hasar, modern şehir yaşamının özü itibariyle beraberinde getirdiği çevresel risklere kıyasla göz ardı edilebilir seviyede ise 8. Madde kapsamında bir hak doğmamaktadır. (*Dzemyuk v. Ukraine*, 2014, ECtHR, no.42488/02)

Bunun yanında mahkeme, ciddi seviyedeki endüstriyel kirlenmenin etkilerinin yaş, yaşam tarzı gibi dış etkilere ayrı tutularak münhasıran belirlenmesinin zorluğunu belirtmiştir. Son olarak mahkeme, 8. Maddenin Devletlere pozitif sorumluluk da yüklediğini vurgulamıştır (*Guerra and Others v. Italy*, 1998, ECtHR)

8. Maddenin –Mevcut Davaya- Uygulanması

AİHM mevcut dava hakkındaki kararını şu şekilde gerekçelendirmiştir:

1- Termik santralin faaliyetlerinin “birinci kategori” kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili yerel belediyeye ait resmi bir cevap bulunmaktadır. Bu, ilgili kanunlara göre santralin faaliyetlerinin çevre, doğal kaynaklar ve insan sağlığı üzerinde kalıcı olumsuz etkilere sebep olma potansiyelinin olduğu anlamına gelir. Buna ilaveten mahkeme, santralin konumu itibariyle başvuru sahiplerinin konutlarına çok yakın (4 metre) olduğunu farkındadır.

2- Yerel mahkemeye bakanlıklarca sunulan bilirkişi raporları, tampon bölge yokluğunun ve baca filtresi gibi arıtım mekanizmalarının bulunmamasının santralin havaya yaydığı zararlı maddelerin bölgedeki halkı olumsuz etkileyebileceğini doğrulamıştır. Bunun yaratacağı başlıca sağlık sorunları belirtilmiştir, ör. Bronşit, alerji, kalp hastalığı vs.

3- Santralin teknik uyumluluk belgeleri kusurludur.

4- Başvuruculardan bazılarında santralin sebep olduğu çevresel kirliliğin birleşik etkilerinden kaynaklı sağlık sorunları tespit edilmiştir. Sağlık raporu bulunmayan başvuru sahipleri ise diğer başvuru sahipleriyle aynı şartlar altında yaşadığı için aynı çevresel rahatsızlıklara maruz kalmaktadır. Bu kişinin/kişilerin ciddi bir sağlık problemi tespit edilemese bile özel yaşamı ve aile yaşamının kalitesini etkileyen bir çevresel kirlilik 8. Madde kapsamında bir hak doğurur; zira söz konusu kişilerin belirli hastalıklara karşı daha kırılgan olmasına sebebiyet verir.

5- Başvuru sahiplerinin daha önce termik santral yetkilileri ile anlaşmış olmaları veya termik santralin varlığına rağmen, Sovyetler döneminin koşullarında, konutlarına taşınmış olmaları onların aleyhine yorumlanamaz.

6- 8. Madde hem doğrudan kamu faaliyetinden kaynaklanan çevresel kirlilik hem de devletin denetlemede yetersiz kaldığı özel şirket faaliyetlerinden kaynaklı kirlilik durumlarında uygulanabilir. Söz konusu davada temel nokta devletin santralin faaliyetine izin vermeye ve faaliyet zamanında onu denetlemeye yönelik mevzuat eksikliğidir. Devlet, vatandaşları korumak için santralin lisans, kurulum, operasyon, güvenlik, denetim süreçlerini yönetmelidir ve gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamalıdır. Oysa yerel mahkemelere sunulan bilirkişi raporlarında santralin temel arıtım eksikleri belirlendiğinde dahi ilgili kamu otoriteleri, bu eksikliklerin giderilmesine yönelik etkili bir takip yapmamıştır.

7- Santralin negatif etkilerini azaltmak için mevcut durumda tam olarak ne yapılması gerektiğini belirlemek AİHM'in görevi değildir. Fakat mevcut durumda devletin probleme yaklaşırken gerekli özen gösterişini ve çatışan menfaatleri değerlendirişini tespit AİHM'in görev alanına girer. Bu açıdan, belli bireylerin toplumun kalanı için ağır bir yük yüklenmesinin makullüğünü -ayrıntılı verilerle- ispat yükü devletin omuzlarındadır. Somut olayda devletin bunu belirlemeye yönelik dayandığı bir çevresel çalışması veya santral ile ilgili politikaları hakkında bilgilendirici belgeleri bulunmamaktadır. Sonuç olarak, çatışan menfaatleri değerlendirmesi için AİHM'in devlete 8. Madde kapsamında tanıdığı takdir yetkisine rağmen devlet bu davada, söz konusu termik santralin faaliyetinin menfaatine görüldüğü toplum ile bu santral sebebiyle özel ve aile hayatları olumsuz etkilenen bireyler arasında adil bir denge sağlamaktan aciz kalmıştır.

AİHM Kararı

Mahkeme belirtilen gerekçelere dayanarak 8. Maddenin ihlaline ilişkin karar vermiş ve devleti başvuruçulara tazminat ödemeye mahkûm etmiştir.

KARAR HAKKINDA DEĞERLENDİRME

Jugheli-Gürcistan davasının temel önemi, çevresel zarar davalarında ilk defa bir termik santralden kaynaklı zarara ilişkin başvuru Söleşme'nin 8.maddesinin ihlaline hükmedilmiş olmasıdır. Mahkemenin göz önünde bulundurduğu kriterlerin değerlendirilmesi özellikle termik santrallerin enerji politikasında belirgin bir yer tuttuğu Türkiye'de yaşayan vatandaşların temel insan haklarının ihlal edilip edilmediğinin ayırdına varılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bunun yanında bu değerlendirme, çevre ve insan haklarına ilişkin akademik literatüre de katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Menfaat—Birey ve Kamu Menfaati Arasında Adil Denge

Termik santrallerin konumlandığı bölgelerde yaşayan bireyler çoğu zaman toplumun geneline doğrudan veya dolaylı olarak fayda sağlayacağı düşünülen bir yatırımın zararlarını üstlenmektedir. AİHM Jugheli-Gürcistan davasında belirttiği üzere, bir ülkede termik santral inşa ediliyorsa termik santrale yakın konumlanmış bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama menfaatinin neden toplumun genelinin veya belli bir kesiminin tüketim ihtiyaçlarının karşılanması menfaatinden daha az olduğunun ispatını Devlet'ten beklemektedir. Zira 8. Madde, kendi içinde bu maddenin temin ettiği haklara hangi durumlarda müdahale edilebileceğini tahdidi olarak sayarak Devletlere bir takdir yetkisi tanımıştır. Sayılan durumlar şunlarla sınırlıdır: *ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın veya başkasının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörölmüş olmak koşuluyla...*⁴

Mahkeme, varsa bu durumların ispatı için Devletten bilgilendirici belgeler beklediğini ortaya koymuştur. Devlet bu konuda bir çevresel çalışma yapmalı veya santralin kuruluş politikasında çatışan menfaatlerin- birey karşısında toplum menfaatinin- değerlendirilmesinin açık bir şekilde yapılmış olmasına dikkat

⁴ http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf Erişim tarihi:18.08.2017.

etmelidir. Mahkemenin bu duruşu, Jugheli-Gürcistan davasında başvuruçuların lehine bir sonuç doğurmuş olsa da çevre sağlığı menfaatine bireyci bir bakış açısıyla yaklaşması açısından Mahkeme kararı eleştirilebilir. Eğer somut olayda santral hakkında bir fayda maliyet analizi yapılmış olsaydı ve santralin faaliyetinin ülkenin ekonomik refahı açısından önemli olduğu sonucu doğsaydı mahkeme buradaki toplum menfaatinin karşısına hangi bireylerin çevre sağlığı menfaatini koyacaktı? Sadece başvuruçuların mı yoksa santralden kaynaklı hava kirliliğinin etki alanında yaşayan ama davaya müdahil olmayan yüzlerce bireyin, özellikle kırılğan grupların, gelecek nesillerin çevre sağlığı menfaatini mi? Bu sorunun cevabı önemlidir. Çünkü başvuruçucu konumundaki iki üç kişinin menfaati birçok insana iş olanağı ve birçok eve enerji sağlayan bir santralin kapanmasına yönelik devlete bir ödev yükleyecek yeterlilikte kabul edilmeyebilir. Bu bağlamda- Joseph Raz'ın geliştirdiği teori ve Mahkemenin çevre davalarındaki uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda-⁵ başvuran bireylerin menfaati yeteri kadar güçlü olmadığı için bir hakları da doğmayabilir.

Mahkemenin bakış açısındaki bu sorun, Kyrtatos-Yunanistan davasında dikkat çekmektedir. Bu dava, kentsel dönüşüm süreci sebebiyle yaşadığı çevredeki doğal yaşam tahrip edilen bir vatandaşın 8. Madde kapsamında hakkının ihlal edildiğini öne sürmesi konusundadır. Mahkeme, burada yaşanan çevresel tahribin genel anlamda o bölgede bulunan topluma doğrudan ve dolaylı etkilerini göz önünde bulundurmadan başvuran kişinin özel hayatını ciddi anlamda etkilemediğini öne sürerek başvuranın iddialarını reddetmiştir. Davayı menfaat açısından okuduğumuzda bu kararın başvuranın aleyhinde sonuçlanmasının sebebinin tek başına bu kişinin bireysel menfaatinin Devlet'e kentsel dönüşümü durdurma ödevi yüklemesi konusunda yetersiz kalması olduğunu görmekteyiz. Eğer bu davada kentsel dönüşüm sürecinde çevresel sağlığın korunmasına yönelik daha geniş bir kitlenin menfaati değerlendirilmiş olsaydı Devletin işlemine karşı bir hak doğabilirdi.

Bir diğer örnek olarak Hatton ve Diğerleri-Birleşik Krallık davası gösterilebilir. Bu davada başvuruçular evlerine yakın bir hava limanında gece uçuşlarına izin verilmiş olmasının ciddi bir ses kirliliği yarattığını, gece uykularını kaçırarak aile hayatlarını ve sağlıklarını olumsuz etkilediğini öne sürmüştür. Mahkeme bu davada gece uçuşlarının gerçekleşmesinin ekonomik yararına karşın gürültüden rahatsız olan bireylerin sayısının azlığına dikkat çekerek 8. Maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Demek ki Mahkeme, yine bir menfaat dengesi gözetmiştir. Yalnız, bir havaalanında gerçekleşen gece uçuşlarının çevreye vereceği zararın geniş çaplı ve sürekli olmayışı sebebiyle Mahkemenin bireyci bakış açısı Hatton davasında daha makul karşılanabilir. Lakin, birçok tedbir sorunu olan bir termik santralden kaynaklı veya ciddi anlamda çevre tahribatına sebep olan bir plansız kentsel dönüşümden kaynaklı zararın etkisi civarda yaşayan bir grup insanla sınırlandırılmaz.

Sonuç olarak Jugheli davasında sadece somut olayda aile hayatları olumsuz etkilenen bireyler ve santralin faaliyetinin menfaatine görüldüğü toplum arasında bir menfaat dengesi kurulmuş olsaydı bile bu ne kadar adil bir denge olurdu, tartışılabilir. Buna rağmen Mahkemenin Devletten termik santral faaliyetlerine izin verirken ve santrali denetlerken hassas olmasını ve bir denge kurmaya çalışmasını talep etmesi bile pozitif bir adım olarak kabul edilebilir.

⁵ Joseph Raz, "The Morality of Freedom", Clarendon Press. sf 208. AİHM kararları örneğin; *Kyrtatos-Yunanistan*, 2003, 41666/98. *Hatton ve Diğerleri-Birleşik Krallık*, 2003, 36022/97.

Denetim: Devletin Denetleme Yükümlülüğü

Mahkeme, 8. Maddenin ihlalinin bir başka gerekçesini Devletin santralin lisans, kurulum ve denetim süreçlerinde gerekli tedbirleri almayışı olarak belirlemiştir. Mahkeme, yerel mahkemeye sunulan bilirkişi raporlarını ve Devletin bu raporlarda sunulan eksikliklerin giderilmiş olmasını layıkıyla takip etmemiş olmasını dikkate almıştır. Bu açıdan santralin kamu işletmesi veya özel işletme olması önem taşımamaktadır. Zira 8. Madde kapsamında Devletin vatandaşların özel hayatını, aile hayatını ve sağlığını korumak gibi pozitif yükümlülükleri vardır. 8. Madde kapsamında mevcut içtihatla var olduğunu bildiğimiz 8. Maddenin yatay etkisi termik santraller açısından böyle yorumlanmıştır.

Öyleyse, ÇED kapsamında gerekli değerlendirmeler yapılarak santralin işlemesine izin, lisans verilmiş olması yetmez; santralin faaliyet süresince etkin bir şekilde denetlenmesi gerekir. (...)

Nitekim Türkiye’de de faaliyette olan termik santralin denetlenmesi hususu bu açıdan değerlendirilebilir. Örneğin Afşin-Elbistan A ve B Termik Santrali Üniteleri’nde sık sık yangın çıktığı, kazalar yaşandığı ve santralin ilçedeki yer üstü ve yeraltı sularını kirleterek tükettiği, Ceyhan Hurman ve Göksun nehirlerinin bulunduğu bölgede eskiden sulu tarım yapılırken, şimdi ise tarım bitme noktasına gelmiş durumda olduğu, bölge halkının geçim kaynakları hayvancılık ile tarımın, termik santralin küllerinden ve çıkardığı dumandan dolayı yapılamadığı bağların ve bitki örtülerin öldüğü bölgede halkının da sağlık sorunları yıllar geçtikçe daha çok fark edilir duruma geldiği bilinmektedir.⁶ Buna rağmen sürekli aynı sorunların tekrar etmesi ve halktan gelen bu şikayetlere rağmen denetimin yeterli yapılmaması da devletin pozitif yükümlülüğüne işaret etmektedir.

Yine İZDEMİR Enerji Termik Santrali II 1. Ünite 17.06.2010 tarihli ÇED Olumlu Kararı aldıktan sonra 2013 yılında işletme aşamasına geçmiştir. ÇED Olumlu Kararı İzmir 2. İdare Mahkemesi 16.12.2016 tarih ve 2015/1758E 2016/1593 K numaralı karar ile iptal edilmiştir. Bu süreç boyunca ise İZDEMİR Enerji Santrali II 1. Ünite çevre ve insan sağlığına zararlı faaliyetini sürdürmüştür. Mahkemenin kararı ile tespit edilen bu hukuka aykırılık işletme süresince yapılması gereken denetimler ile tespit edilmemiştir. Yaklaşık 4 yıl boyunca çevresel etkisi sınır değerlere uymayan bu faaliyet işletilmiştir. Hukuka aykırı ÇED Olumlu Kararının verilmesi bir yana 4 yıllık işletme süresince bu hukuka aykırılığın denetimlerle de ortaya konulmamış olması yine devletin pozitif yükümlülüğünü akıllara getirmektedir.

Halkın Zararı Kabul Etmiş Varsayılması

Tiflis Yüksek Mahkemesi başvuruçuların daha öncesinde şirket ile yaptığı anlaşmayı ekolojik zarara razı olduğu şeklinde yorumlamış; Bölge Mahkemesi ise konutlardan önce açılan termik santralin yakınında ikamet etmeyi tercih etmeleri sebebiyle santralin yarattığı ve yaratacağı kirliliğe baştan razı olduklarını ifade etmiştir. Yüksek Mahkemenin ve Bölge Mahkemesi’nin bu yorumuna rağmen AİHM başvuruçuların ekolojik zarara razı oldukları kanısına varılamayacağını belirtmiştir. Santrale razı olması, iş olanda için santralin varlığına kuruluşunda veya öncesinde göz yumulması, santral yetkilileriyle anlaşılması bu insanların santralin zararını çekmeyi kabul

⁶Kılagoz Gülcan, "Bebekler kanser hastası olarak doğuyor"

<http://www.cagdasses.com/emek/68072/bebekler-kanser-hastasi-olarak-doguyor>, Erişim tarihi:18.08.2017

ettiğini göstermez. Kendilerini tehlikeye atmayı kabul etmiş gibi farz edilerek mahkeme önünde hak iddia etmelerinin önu kesilemez.

Bu kapsamda tartışılması gereken diğere bir mesele ise ekolojik zararı ortaya konulmuş bir santrale karşı açılan davadan tazminat koşuluyla feragat edilebilir mi sorusudur. İnsan ve çevre sağlığına verilen zararın tespiti ile zararın ortadan kaldırılması ve gerekli önlemlerin alınması bir kamu yararı meselesidir. Bu sebeple başvuruçuların dostane anlaşmaya dayanarak davadan feragatlerinin mahkeme nezdinde davanın yürütülmesi hususunda bir karşılığı olmamalıdır. Çünkü artık korunması gereken bireyin menfaati değil toplumun menfaatidir.

Ciddi Bir Sağlık Sorunu Aranmıyor Ama...

AİHM kararına göre aile hayatındaki huzursuzluk, rahatsızlık hak iddia etmek için yeterli. Halk sağlığı etkilenecek diye bir şart yok. Yalnız bu huzursuzluk ciddi boyutlarda olmalıdır ancak bu 'ciddi boyut' parametresini belirlemek çok göreceli. Termik santralin bir aileyi veya kişiyi rahatsız veya huzursuz etmesinin parametresi bu örnekte olduğu gibi yerleşim yerine yakınlık olabilir mi? Yerleşim yerine yakınlık bir parametre olup tek parametre olarak değerlendirilmemelidir. Hatta mevzuatta yer alan sayısal sınırlar bir parametre olabilir mi? sorusunu da tartışmak gereklidir. Yaşam alanına 4 metre mesafede bulunan termik santralin ciddi etkisi altında olduğu mahkemece kabul edilmiş olduğu için verilen bu karar ile aslında nelerin sağlık ve esenlik içinde yaşamak için gerekli olduğunu tartışabiliriz. Eğer ikamet ettiğimiz evin yakınlığında bulunan ormanlık alanda bir kentsel dönüşüm yapılsaydı yine sağlık ve esenlik içinde yaşam hakkımızın ihlal edildiği düşünülecek miydi? Ya da modern yaşamda neler katlanılabilir düzeyde?

Bu ekseninde düşündüğümüzde aile hayatındaki huzursuzluğun 'ciddi boyutlarda' olmasının ihlal iddiasının kabul edilebilirliği açısından önemli olması soyut bir söylem olup sayısal bir sınır veya somut bir belirlilik içermemektedir.

KARAR

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Beşinci Bölüm

Başvuru No: 38342/05

Strasbourg, 13 Temmuz 2017

Jugheli ve Diğerleri - Gürcistan Davasında;

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Beşinci Bölüm), aşağıda adı geçen yetkililerin katılımıyla:

Angelika Nüssberger - *Başkan*,

Erik Møse, Nona Tsotsoria, Yonko Grozev, Siofra O'Leary, Mārtiņš Mits, Lātif

Hüseynov - *Yargıçlar*,

ve Milan Blaško – *Yazı İşleri Müdürü Vekili*,

bir Daire olarak toplanarak 20 Haziran 2017 tarihinde gerçekleştirilen özel kapalı müzakerelerin ardından, aynı tarihte kabul edilen aşağıdaki kararı vermiştir:

MUHAKEME USULÜ

1. İşbu dava, Gürcistan'a karşı Gürcistan vatandaşları Bay Ivane Jugheli ("birinci başvuran"), Bay Otar Gureshidze ("ikinci başvuran") ve Bayan Liana Alavidze'in ("üçüncü başvuran"), İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin ("Sözleşme") 34. Maddesi uyarınca, 3 Mart 2005 tarihinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yaptıkları (38342/05 no'lu) başvuru ile işleme koyulmuştur.
2. Başvuru sahipleri Gürcistan Genç Avukatlar Birliğinden (GYLA) Sayın S. Japaridze ve Avrupa İnsan Hakları Savunuculuk Merkezi'nden (EHRAC) Sayın P. Leach'in yanı sıra GYLA avukatları Sayın N. Nomarjidge, Sayın T. Abazadze ve Sayın T. Dekanosidze ile EHRAC avukatı Sayın J. Evans tarafından temsil edilmiştir. Gürcistan Hükümeti ise ("Hükümet"), müteakip Aracılar tarafından, en son olarak da Adalet Bakanlığı'ndan Sayın B. Dzamashvili tarafından temsil edilmiştir.
3. Başvuru sahipleri, evlerine çok yakın mesafedeki bir termik güç santralının sağlıklarını ve refahlarını tehlikeye soktuğunu iddia etmişlerdir.
4. Bildirilen şikayet, Sözleşmenin 8. maddesine istinaden, 12 Şubat 2007 tarihinde Hükümet'e gönderilmiştir.
5. Taraflar davanın kabul edilebilirliği ve esası ile AİH Sözleşmesinin 41.

maddesinin uygulanmasına ilişkin tüm sunumlarını Mahkemeye yaptıktan sonra, 29 Temmuz 2016'da, başvuran temsilcilerinden Sayın Japaridze, Hükümette bir göreve atanması nedeniyle bundan böyle müvekkillerini temsil edemeyeceğini Mahkeme'ye bildirmiştir.

6. Hükümet, 1 Şubat 2017'de Mahkeme'ye, birinci başvuranın 12 Mart 2016'da öldüğünü ve ikincisine ilişkin olarak başvurusunun düşürülmesi talebini bildirmiştir. 8 Mayıs 2017'de başvuranların temsilcisi Mahkeme'ye, ilk başvuranın mirasçısının AIHM nezdinde davayı sürdürmek istemediğini ve Hükümet'in talebini kabul ettiğini bildirmiştir.

DAVANIN UNSURLARI

I. DAVANIN KOŞULLARI

A. Dava Geçmişi

7. Başvuranlar, sırasıyla 1946, 1947 ve 1957 doğumlu Gürcistan vatandaşlarıdır. Söz konusu zamanda, başvuranlar Tiflis'teki Uznadze Caddesi 4 numarada yer alan 1952'de inşa edilmiş bir yerleşim bloğunda ("Bina") farklı dairelerde yaşıyorlardı.
8. Bina, şehir merkezinde, "Tboelectrocentrali" termik santrali ("Santral") yakınında (yaklaşık 4 metre) bulunmaktadır. Santral 1911 yılında yapılmış ve daha sonraki bir tarihte yeniden inşa edilmiştir. Faaliyete 1939'da geçmiştir. On yıllar boyunca doğal gazla değiştirmeden önce güç üretmek için kömür yakmıştır. Santral komşu konut alanlarına elektrik ve ısı sağlamıştır.
9. Santralin geçmişi boyunca birçok kaza bildirilmiştir. 10 Nisan 1996'da meydana gelen bir kaza, santralin otuz günden uzun süre faaliyet göstermemesine neden olmuştur. Olayla ilgili bir uzman raporunda, kazanın temel sebebinin 1986 yılından bu yana santralda önemli bir onarım çalışması yapılmaması gerçeği olduğu açıklanmıştır.
10. 2 Kasım 1999 tarihinde, santralin özelleştirileceği ve doğrudan özel bir şirkete satılacağını belirten 613 sayılı Başkanlık Kararnamesi yayınlanmıştır. Hükümet ve şirket arasındaki özelleştirme anlaşması 6 Nisan 2000'de sonuçlanmıştır.
11. Santral, 2 Şubat 2001 tarihinde finansal problemlerden dolayı enerji üretimini kısmen durdurmuştur. Bununla birlikte, bazı jeneratörleri kullanmaya devam etmiştir.
12. Başvuranlara göre, santralin işletmesi esnasında tehlikeli faaliyetler ilgili yönetmeliklere tabi tutulmamıştır; bunun bir sonucu olarak diğer bazı iddia edilen rahatsızlıklara ek olarak çeşitli zehirli maddeler atmosfere salınmış ve bu da kendilerinin esenliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

B. Yerel Dava İşlemleri

1. Davanın İlk Etapı

(a) Yerel Makamlarla Yazışmalar

13.Çeşitli tarihlerde, dava başvuranları ve diğer bina sakinleri, santraldan kaynaklandığını iddia ettikleri hava, gürültü ve elektromanyetik kirliliği ve su sızıntısı gibi rahatsızlıklarını şikayet olarak belediye makamlarına iletmışlerdir. 22 Mart 2000, 19 Ekim 2000 ve 16 Ocak 2001 tarihli resmi mektupları ile Tiflis Belediyesi ("Belediye") bina sakinlerinin şikayet ettikleri rahatsızlıklardan etkilenmiş olduklarını kabul etmiştir. Belediye, Merkezi hükümete ülkedeki akut enerji krizi dolayısıyla santralin yer değiştirmesinin kamu yararına olmayacağını bildirmiş ve tazminat biçimi olarak etkilenen bölgenin sakinlerine elektrik ve ısı sağlanmasını önermiştir.

14.Belediye, 22 Mart 2000 tarihli mektubunda, santraldan kaynaklanan hava kirliliğini azaltmak için baca filtreleri yerleştirilmesi de dahil olmak üzere bazı çevre koruma önlemlerinin uygulamasını istemiştir. Talep, cevapsız bırakılmıştır.

15. 1 Ekim 2001 tarihinde, başvuranlar tarafından yapılan bir sorguya resmi olarak yanıt veren Belediye, santralin faaliyetlerinin Çevre Ruhsatları Kanunu (bkz. aşağıdaki paragraflar 43-44) kapsamında "birinci kategori" içinde bulunduğunu ve Çevre ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının ("Çevre Bakanlığı") ilgili iznin verilmesinden sorumlu olduğunu ifade etmiştir.

(b) Tazminat Davası ve Dostane Çözüm

16. Başvuranlar ve binanın diğer sakinleri, 2000 yazında belirtilmemiş bir tarihte, santraldan kaynaklanan çevresel rahatsızlıktan dolayı santral aleyhine tazminat davası açmışlardır. Taraflar arasında, talep sahiplerine santralin yönetimi tarafından ücretsiz olarak sıcak su, elektrik ve ısı sağlanması yönündeki taahhüt karşılığında talep sahiplerinin davadan feragat edecekleri yönünde, 12 Aralık 2000 tarihinde, dostane bir anlaşmaya varılmıştır. Teknik güçlükler ve ilgili makamlar arasındaki işbirliği eksikliği yüzünden, dostane çözüm uygulanamamıştır.

2. Davanın İkinci Etapı

(a) Tiflis Bölge Mahkemesinde

(i) Davacıların Görüşleri

17. 25 Ekim 2001 tarihinde başvuranlar ile binanın diğer üç sakini ("davacılar"), söz konusu santral, Tiflis elektrik dağıtım şirketi AES TELASI JSC ("AES"), Belediye ve Çevre Bakanlığı aleyhine yeni bir dava açmışlardır. Santraldan kaynaklanan, sağlık ve esenliklerine zarar veren hava, gürültü ve elektromanyetik kirlilik ile su sızıntısı nedeniyle maddi ve manevi hasar tazminatı talebinde bulunmuşlardır. Şikayetlerini desteklemek için iddialarını özel olarak görevlendirilmiş bağımsız bilirkişigörüşlerine dayandırmışlardır.

(ii) **Mahkeme tarafından görevlendirilen bilirkişi incelemeleri**

18. Tiflis Bölge Mahkemesi, 7 Mart ve 23 Eylül 2002 tarihlerinde davacılar tarafından yapılan talebi kabul ederek Adalet Bakanlığına, Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığına ve Çevre Bakanlığı'na bir dizi bilirkişi incelemesi düzenlemesi için emir vermiştir. İkincisinin amacı, santralin neden olduğu çevre kirliliğini ölçmek, söz konusu zararlı etkilerin davacıların sağlığını nasıl etkilediğini ve insan hayatını nasıl tehlikeye sokabileceğini açıklığa kavuşturmak ve uygun çözüm yolları belirlemek idi.

(α) **Hava Kirliliği**

19. Adalet Bakanlığına ait Uzmanlık ve Özel Araştırma Merkezi tarafından yürütülen 28 Ekim 2002 tarihli bir bilirkişi incelemesi aşağıdaki şekilde sonuçlanmıştır:

“ Tboelectrocentrali” santralinde bir [tampon] bölge olmadığı ve santral bir yerleşim binasına hemen bitişik olduğu için, santralin bacalarının, halkı tehlikeli gazlardan korumak için uygun filtreler ve diğer ekipmanlarla donatılmış olması gerekmektedir.”

20. 17 Ocak 2003 tarihinde Çevre Bakanlığına bağlı Çevre Koruma Enstitüsü ("IEP"), konut alanındaki hava kirliliği ve gürültü seviyeleri konusunda bilirkişi bir görüş yayımlamıştır. Santralin zehirli madde emisyonundan sorumlu teçhizatının atıl durmasına rağmen sakinlerin yıllarca baş etmek zorunda kaldıkları gerçek kirlilik durumunun belirlenmesinin mümkün olmadığına dikkat çekerek "sonuçların olası gerçeklere kıyasla önemli ölçüde en aza indirildiğini" ifade etmişlerdir.

21. Uzman görüşü, doğal gaz yakma işlemi sırasında atmosfere salındığı bilinen tüm kimyasal maddeleri ortaya koymadığı için santralin teknik uygunluk belgesinin hatalı olduğunu açıklamıştır. İşbu belge ayrıca, bacaların yüksekliğinin gerçekte olduğu üzere 27 metre yerine hatalı olarak 30.8 metre olarak belirtildiğine işaret ederek bunun da kirlilik verisinin yanıltıcı bir şekilde azalmasına neden olabileceğini ifade etmiştir.

22. Hava kirliliği ve bunun bina sakinleri üzerindeki muhtemel tesiri ile ilgili olarak, bilirkişi görüşü aşağıdaki şekilde sonuçlanmıştır:

“ Santralin bir [tampon] bölgesi olmadığı ve bir yerleşim binasına bitişik olduğu gerçeğini göz önüne alındığında ... rüzgarın yönü dikkate alındığında, bir yığın emisyon evlere ulaşmakta ... bitişik alanda yaşayan nüfusu olumsuz şekilde etkilemektedir.”

23. Görüş, tehlikeli maddeler tek başlarına kabul edilebilirlik sınırları dahilinde olsalar bile, kombine zehirlilik düzeyi kabul edilebilir sınırların ötesine geçebileceğinden, çeşitli maddelerin halkın sağlığı üzerindeki kombine toksisite etkisinin göz önüne alınması gerektiğini açıkça belirtmiştir. Bu bağlamda, santralin yaydığı gazların konsantrasyonunun standartın iki katı olduğu ve söz konusu bina sakinlerinin, toksik maddelerin konsantrasyonunun kabul edilebilirlik sınırlarını günde yirmi dört saat aştığı koşullarda yaşamak zorunda kaldığına dikkat çekmiştir. IEP, yetkili belediye makamlarının bu sanayi faaliyetlerini yasaklamasını veya en azından bir tampon bölge kurulabilecek

şekilde santralin şehir dışına taşınmasını sağlamasını önermiştir.

- 24.** 4 Mart 2003'te Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı'ndaki Sağlık ve Hijyen Bilimsel Araştırma Enstitüsü başvuranlar tarafından yapılan bir sorgulamayı yanıtlarak SO₂, CO, NO₂, duman ve kara toz gibi maddelerin havadaki aşırı konsantrasyonlarının neden olabileceği olası hastalıkları listelemiştir. Bunların mukokutanöz rahatsızlıklar, konjonktivit, bronşit, bronkopulmoner ve diğer pulmoner hastalıklar, alerjiler, kardiyovasküler hastalıkların farklı türleri ve anoksemi (kanda düşük oksijen seviyeleri) olduğunu ve bunların diğer başka ciddi rahatsızlıklara da neden olabileceğini ifade etmiştir.

(β) Gürültü Seviyeleri

- 25.** 17 Ocak 2003 tarihinde IEP, binadaki gürültü seviyeleri konusunda bir bilirkişi görüşü yayınlamıştır. Başvuru sahiplerinin münferit dairelerindeki gürültü seviyelerini belirtmeksizin, "Uznadze Caddesi 4 numarada konumlanmış yerleşim binasının, izin verilen sınırları aşan gürültüye maruz kalarak etkilendiği" şeklinde genel bir ifade ile görüş bildirilmiştir.
- 26.** 6 Şubat 2004'te, IEP uzmanı, davacı sakinlerin münferit dairelerindeki gürültü düzeylerini belirlemeyi amaçlayan ek bir soruşturma gerçekleştirmiştir. Bilirkişi, izin verilen gürültü seviyesinin başvuranların dairelerinde değil sadece iki davacının dairesinde aşıldığı sonucuna varmıştır.

(γ) Elektromanyetik Kirlilik

- 27.** 7 Kasım 2002 tarihinde IEP tarafından yayınlanan bir uzman bilirkişi görüşüraporunda, elektromanyetik dalgaların yoğunluğunun izin verilen seviyeleri aşmadığını belirtmiştir.
- 28.** Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından 17 Ocak 2003 tarihinde verdiği bilirkişiuzman görüşü, bazı durumlarda, bina çevresindeki elektromanyetik alanların yoğunluğunun izin verilen seviyeleri aştığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, elektromanyetik kirliliğin tam kaynağını belirlemenin imkansız olduğu sonucuna varılmıştır.

(δ) Başvuru Sahiplerinin Sağlığı

- 29.** 13 Mayıs 2003 tarihinde mahkeme, davacıların dördünün sağlığını incelemek üzere Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı Adli Tıp Araştırma Merkezi'ne emir vermiştir. Üçüncü başvuru sahibi ve başka bir davacı, sebep belirtilmeksizin bu incelemeye dahildâhil edilmemiş ve kapsam dışı bırakılmışlardır. UzmanlardanBilirkişilerden, davacıların, santraldan kaynaklanan bir kirlilikten meydana gelebilecek herhangi bir hastalıktan muzdarip olup olmadıklarına dair inceleme yapıp görüş bildirmeleri istenmiştir.
- 30.** Adli Tıp Araştırma Merkezi, 7 Ağustos - 17 Eylül 2003 tarihleri arasında mahkemenin görevlendirdiği incelemeyi gerçekleştirmiştir. Bilirkişi heyeti, dört davacının " SO₂, NO, CO₂ gibi zararlı faktörlere uzun süredir maruz kalmanın birleşik etkisinden zarar gördükleri, ayrıca kara toz, gürültü ve elektromanyetik kirliliği nedeniyle sağlıklarının olumsuz yönde etkilendiği" sonucuna varmıştır.

"Birinci ve ikinci başvuru sahibinin astenik sendrom ve nevrasteni gibi benzer sağlık sorunlarından muzdarip oldukları bulunmuştur. Bilirkişi heyeti "astenik sendrom ve nevrastinin ... zararlı faktörlere uzun süreli maruz kalmaktan ve birleşik etkisinden kaynaklanıyor olabileceği" şeklinde değerlendirme yapmıştır. Ayrıca, "davanın şartlarının dikkate alınarak, incelenen kişilerin kötüleşen sağlık koşullarının hariç [tutulmadığını] "ifadelerine eklemiştir.

(iii) Bölge Mahkemesi'nin Bulguları

31. 12 Mart 2004'te Tiflis Bölge Mahkemesi, başvuruların ve başka bir davacının iddialarını reddetmiş ancak santralin jeneratörlerinin yaydığı gürültü kirliliği konusunda iki davacının ("kazanan davacılar") iddialarını kısmen kabul etmiştir. Mahkeme, gürültü seviyesine ilişkin olarak IEP uzmanının incelemesine dayanarak, izin verilen sınırları aşan gürültüye yalnızca iki davacının dairesinin maruz kaldığı tespitinde bulunarak sadece kazanan davacıların durumdan etkilendiğine karar vermiştir. Söz konusu kazanan davacıların her birine santral, Belediye ve Çevre Bakanlığını ortak sorumlu tutularak 5.000er Gürcistan Larisi (GEL - 1,981 Euro'ya (EUR) eşdeğerdir) ödenmesini aşağıdaki gerekçeyle karara bağlamıştır:

1. 12 Mart 2004 Tarihli Döviz Kuru

"...Hem Belediye hem de Bakanlık kanunen kendilerine yüklenen sorumlulukları yerine getirmedi başarısız olmuşlardır. Bir başka ifade ile, davacıların çok sayıda talep ve şikayetine rağmen, [ilgili makamlar], davacıların sağlığı için güvenli bir çevre sağlayacak belirli önlemleri almayı başaramamışlardır."

32. Ayrıca, santralin binanın temellerine su sızdırmasından sorumlu olduğuna karar veren mahkeme, santralin sızıntıyı durdurması ve parçalanmış duvarları gerekli biçimde onarması emrini vermiştir.

33. Şikayet edilen hava kirliliği ile ilgili olarak mahkeme, eldeki verilerin, santralin emisyonları ile Adli Tıp Araştırma Merkezi bilirkişi raporunda açıklanan davacıların sağlık sorunları arasında nedensel bir bağlantı olduğunu kanıtlamadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, üçüncü başvuran ile bir diğer davacının tıbbi muayeneyi red ettiğini belirtmiştir.

34. Mahkeme, santralin zehirli maddelerin emisyonunu azaltmak için filtreler ve diğer arıtma ekipmanlarına sahip olmamaları nedeniyle bazı çevresel standartları ihlal ettiği konusunda bilirkişi görüşlerini kabul etmek ile beraber, davacılar tarafından talep edilen tek çözümün, kirlilikten kaynaklanan hasarın tazmini olduğu gerekçesiyle, santralinsantralin bu ekipmanı kurması için hüküm vermemiştir.

(b) Yüksek Mahkeme

35. 4 Mayıs 2004'te, davacılar Yüksek Mahkeme'ye başvuruda bulunmuşlardır. Mahkemenin López Ostra - İspanya davası hakkındaki kararına (9 Aralık 1994, Seri A no 303-C) ve yerel düzeyde mahkemenin görevlendirdiği bilirkişi incelemelerine ait bulgulara dayanarak; bir tampon bölge bulunmaması ve doğal

kirlilik riski, santralinsantralin bacaları üzerindeki temizleme ekipmanlarının bulunmaması ve bunların sağlık ve esenlik üzerindeki olumsuz etkisi ve santralinsantralin teknik uygunluk belgesinin hatalı olması ile ilgili şikayetlerini tekrarlamışlardır. Ayrıca, alt mahkemenin, santraldan kaynaklandığı iddia edilen gürültü kirliliği ile ilgili bulgularına katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

- 36.** 21 Nisan 2005'te, Yüksek Mahkeme davadaki son kararı vermiştir. Yüksek Mahkeme olarak, zaten kazanmış olan iki davacının itirazlarını onaylamış ve santral işletmecileri, Belediye ve Çevre Bakanlığı tarafından ortak sorumlu olarak, 2 Şubat 2001 tarihinde santralinsantralin faaliyetlerinin kısmi feshinden sonra da devam eden gürültü kirliliğinin neden olduğu sağlık durumlarının bozulması ve bireysel olarak davacıları olumsuz olarak etkilemesi (yukarıdaki paragraf 11 ve 26'ya bakınız) sebebi ile, her bir davacıya toplam GEL 7,000 (EUR 2,938)² ödenmesini hükme bağlamıştır. Buna ek olarak, santralin bir davacıya aylık GEL 50 (21 EUR), diğerine GEL 100 (42 EUR) ödemesine karar verilmiştir. Ayrıca, alt mahkemenin santralin binanın temellerine su sızdırma sorumluluğu hakkındaki bulguları da işbu Yüksek Mahkeme tarafından onaylanmıştır.
- 37.** Yüksek Mahkeme, elektromanyetik kirliliğe ilişkin şikayeti asılsız bularak reddetmiştir.
- 38.** Hava kirliliği konusundaki önermelerle ilgili olarak, Yüksek Mahkeme onları atıfsız bularak red etmiştir. Davacıların, geçerliliği ne olursa olsun çevre standartlarının ihlal edildiğine ilişkin referansının; santralin izin belgesinin iptal edilmesi, bacaların üzerine filtre tesisatı yapılması, diğer çevresel koruma önlemlerinin uygulanması ya da tehlikeli faaliyetlerin yasaklanması ya da santralin taşınması talep edilmediği gerekçesiyle hava kirliliği için tazminat talebine temel oluşturulmadığına karar vererek reddetmiştir.
- 39.** Mahkeme, Mahkeme'nin López Ostra-İspanya davasındaki bulgularının tazminat talep etme zemininde kullanılmayacağına da dikkat çekmiştir. Söz konusu davadaki santralinsantralin 1939'dan bu yana faaliyet gösterdiğini oysa apartmanların daha sonra 1952'de inşa edildiği gerçeğini vurgulamıştır. Sonuç olarak, başvuruların santral yakınında yerleşmeye karar verirken ilgili tehlikeleri kabul ettiklerini ve Tehlikeli Maddeler Yasası (bk. Aşağıdaki paragraf 47) uyarınca Hasar Tazminatı anlamında bu bağlamda etkin olarak herhangi bir zarar tazmin talebi başvurusunda bulunmalarının kanun yollarının kapanmış olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle, yüksek mahkemeye başvuruların, temel amacı yakınlardaki binalara ısıtma ve sıcak su tedarik etmek olan komşu santralinsantralin olağan endüstriyel faaliyetlerinden kaynaklanan gürültü, koku, buhar ve gaz gibi rahatsızlıkları tolere etme sorumluluğu altında oldukları sonucuna varılmıştır. Mahkeme, başvuruların davanın daha önceki etabında uygulanamayan dostane çözüm anlaşmasına (bakınız yukarıdaki paragraf 16) razı gelmelerini ekolojik rahatsızlığı kabul etmeleri şeklinde yorumlamıştır.
- 40.** Yüksek Mahkeme, dava sürecinde santralinsantralin faaliyetlerinin çoğunu askıya almış ve artık havaya herhangi bir madde salınımı yapmıyor olmasını da dikkate almıştır. Sonuç olarak, temyize gidenler artık kirlilikten etkilenmemekte idiler. Ayrıca, mahkemenin görüşüne göre, yüksek mahkemeye başvurular, önceki yıllarda hava kirliliği nedeniyle nasıl bir maddi hasara maruz kaldıklarını, şayet kalındı ise, ispatla başarısız olmuşlardır. Ayrıca, temyize gidenlerin, sağlık sorunları nedeniyle geçmişte yaptıkları veya kaçınılmaz olarak gelecekte

yapacakları tıbbi tedavi masrafları belirtilmemiştir.

II. İLGİLİ İÇ HUKUK

A. 1995 Anayasası

41. Anayasanın 37. Maddesi aşağıdaki şekildedir:

Madde 37

“3. Herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama ve doğal ve kültürel çevreyi kullanma hakkı vardır. Herkes doğal ve kültürel çevrenin korunması ile yükümlüdür.

4. Devlet, mevcut ve gelecek nesillerin çıkarlarını göz önüne alarak, insan sağlığı için güvenli bir ortam yaratmak üzere çevrenin korunmasını ve doğal kaynakların rasyonel olarak kullanılmasının yanı sıra toplumun ekonomik ve ekolojik çıkarları doğrultusunda ülkenin sürdürülebilir kalkınmasını da garanti altına alacaktır.”

B. Çevresel Düzenlemeler

42. 10 Aralık 1996 tarihli Çevre Koruma Kanunu'nun ("Çevre Kanunu") 40. bölümü, faaliyete geçen tüm endüstriyel birimlerin, tehlikeli atıkların işlenmesi, arıtılması ve çevresel kontrolü için tasarlanmış güvenilir ekipmanlarla donatılmasını şart koşmuştur.

43. 15 Aralık 1996 tarihli Çevre Ruhsatları Kanunu'nun ("Çevre Ruhsatları Kanunu") 4. (1) bölümünde çevre ruhsatları alınması amacıyla endüstriyel faaliyetler kapsamı, önemi ve çevresel etki derecesi temel alınarak dört kategoriye ayrılmıştır. Bölüm 4 (2)de ise, "birinci kategori" olarak sınıflandırılan faaliyetler şu şekilde açıklanmıştır:

“Kapsamları, konumları ve içerdikleri maddeler nedeniyle çevre, doğal kaynaklar ve insan sağlığı üzerinde ciddi olumsuz ve geri döndürülemez etkilere neden olabilen faaliyetler.”

44. Bölüm 4 (2) (b) uyarınca, termik santraller de dahil olmak üzere enerji üreten sanayi faaliyetleri, "birinci kategori" kapsamına girmektedir ve çevresel etki değerlendirme çalışmasına dayalı olarak Çevre Bakanlığı tarafından çevre ruhsatı ve ekolojik bir bilir kişi raporu verilmesi şart koşulmuştur. Ayrıca, halkın karar alma sürecine katılması gerektiği ifade edilmiştir.

45. Önsözde , Çevre Ruhsatları Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra başlayan endüstriyel faaliyetlere uygulanacağını belirtilmiştir. Sınai faaliyetlerine işbu kanun yürürlüğe girmeden başlamış olan şirketler hakkında, 1 Eylül 2005 tarihli ve 154 sayılı Hükümet Kararnamesi bölüm 15 (2) de, ilgili izinleri almak için çevresel etki değerlendirme çalışmalarının sunulması için son tarih olarak 1 Ocak 2009 olarak belirlenmiştir.

46. Tampon bölgeleri ile ilgili düzenlemelerle ilgili olarak, 8 Mayıs 2003 tarihli Sağlık Kanununun 30 § 3. maddesi, endüstriyel faaliyetlerin bir sonucu olarak yerleşim alanlarında hava kirliliğini önlemek için bir tampon bölge oluşturulmasını şart koşturmuştur. 6 Ekim 2003 tarihinde Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı

tarafından çıkarılan 234 / n sayılı Düzenlemenin 64 (4)(a) ve (b) bölümü hükümlerine göre bir sanayi birimi ile bir yerleşim yeri arasındaki tampon bölgenin en az boyutu, çeşitli tehlikeli maddelerin konsantrasyonunun kabul edilebilirlik sınırlarını aşmadığı durumlarda, 50 metrekare olması gerektiği ve işletiminde sadece doğalgaz kullanan endüstriyel birimler için bu alanın 25 metrekareye düşürülebileceği ifade edilmiştir.

- 47.** 23 Temmuz 1999 tarihli Tehlikeli Maddeler Kanununun Tehlikeli Maddelerden Kaynaklanan Hasarın Tazmini maddesi 6 (6) uyarınca, tehlikeli maddelerin başka bir şahsa veya mülküne hasar vermesinin sorumluluğu ve tazmini yükümlülüğü, şayet ilgili şahıslar kirlilik riskinin farkında olarak ve bilerek kendilerini veya mülklerini bu riske maruz bırakmışlar ise geçerli değildir, bu gibi durumlar kanun hükmü kapsamı dışında tutulmuştur.

KANUN

I. ÖNCELİKLİ KONULAR

- 48.** Mahkeme, birinci başvuranın Sözleşme kapsamındaki dava sürecinde 12 Mart 2016 tarihinde vefat ettiğini not etmiştir. Hükümet, Mahkeme'den söz konusu başvuru sahibine ait başvurunun düşürülmesini talep etmiştir. 8 Mayıs 2017'de, başvuranların temsilcisi, Mahkeme'ye, ilk başvuranın mirasçısının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde dava açmak istemediğini ve bahse konu mirasçının Hükümet'in talebini kabul ettiğini bildirmiştir. Yukarıdaki açıklamalar ışığında, Mahkeme birinci başvuranın söz konusu olduğu sürece, başvurusunun incelenmesine Sözleşmenin 37 § 1 (c) maddesi çerçevesinde devam ettirilmesinin artık geçerli haklı sebebi kalmadığı sonucuna varmıştır. Dahası, kısaca 37 § 1 maddesi uyarınca, Mahkeme, Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan, davanın bu kısmının incelemesinin devam etmesini gerektiren insan haklarına saygı ile ilgili özel bir durum tespit etmemiştir.
- 49.** Yukarıdakilerin ışığında, başvuru listesinden ilk başvuru sahibinin çıkarılması uygun görülmüştür.

II. SÖZLEŞMENİN 8. MADDESİNİN İHLALİ İDDİASI

- 50.** İkinci ve üçüncü başvuranlar ("başvuranlar") Devletin kendilerini evlerinin bitişiğinde bulunan termik santraldan kaynaklanan hava kirliliği ile gürültü kirliliği ve elektromanyetik kirlilikten korumakta başarısız olduğu yönünde şikayetçi olmuşlardır. Bu durum, Sözleşmenin 8. maddesini ihlal ederek çevrelerinde ciddi bir rahatsızlık yaratmış ve sağlıklarına bir risk oluşturmuştur; ki sözkonusu madde aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

"1. Herkes özel ve aile hayatı, evi ve yazışmaları için saygı görme hakkına sahiptir.

2. Hiçbir kamu yetkilisi tarafından, bu hakkın kullanılmasında yasaya uygun olduğu ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin çıkarı, kamu güvenliği veya ülkenin ekonomik refahının korunması, düzensizliğin veya suçun önlenmesi, sağlık veya ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gerekli olmadığı sürece herhangi bir müdahalede bulunulmayacaktır."

A. Tarafların görüşleri

1. Hükümet

- 51.** Hükümet, Sözleşmeyle ilgili Gürcistan'ın geçici kapsamda bulunması ve termik santralinsantralin ana faaliyetlerinin askıya alınma tarihi dikkate alındığında, başvuranın Mahkeme sürecine konu durumunun 20 Mayıs 1999'dan 2 Şubat 2001'e kadar sürdüğüne dikkat çekmiştir. Hükümete göre, dikkate alınan dönem kısadır ve bu belirli dönemde başvuruların haklarının ihlal edildiğine dair herhangi bir kanıt bulunmamıştır.
- 52.** Hükümet, başvuruların sağlık koşulları ile iddia edilen hava kirliliği arasında nedensel bir bağ bulunmadığını ve üçüncü başvuranın yerel mahkeme tarafından yaptırılan tıbbi muayeneyi reddettiğini ve bunun sonucunda santralinsantralin faaliyetlerinin doğrudan şahsın sağlığını nasıl etkilediği konusunda bir argüman geliştirebilmenin imkansız olduğunu ifade etmiştir.
- 53.** Hükümet, ayrıca Sözleşmenin 8. maddesi kapsamında başvuruların haklarına yapılan sözde müdahale ile ilgili yetkililer tarafından doğrudan bir müdahalenin söz konusu olmadığını, 6 Nisan 2000 tarihli özelleştirme anlaşması uyarınca yalnızca santralinsantralin işletmesinden sorumlu özel bir şirketin faaliyetlerinden kaynaklandığını öne sürmüştür.
- 54.** Hükümet ayrıca, mevcut davada yerel açıdan hiçbir kanunsuzluk unsurunun bulunmadığını belirtmiştir. İlgili çevre mevzuatının, 1939'da santralinsantralin faaliyetlerinin başlatılmasından çok daha sonraki bir tarihte yürürlüğe girmiş olduğu ve geçerli düzenleyici çerçeve gereği bir çevresel etki değerlendirme çalışmasının sunulması ve ilgili çevre ruhsatının alınması da dahil olmak üzere 1 Ocak 2009 (bkz. Yukarıda paragraf 45) tarihine kadar santralinsantralin faaliyetlerine uygulanmadığı gerçeğinden söz etmiştir.
- 55.** Son olarak, bir tampon bölgenin olmaması ve hava kirliliğinin ilgili bölgenin sakinlerine olası olumsuz etkileri üzerine Hükümet, davadaki santralinsantralin 1939 yılından bu yana faaliyet gösterdiğini oysaki sözkonusu binanın daha sonraki bir tarih olan 1952'de inşa edildiğini belirtmiştir. Hükümet, bu bağlamda, başvuruların böyle bir binaya gönüllü olarak yerleşmeyi seçerek, söz konusu fabrikadan kaynaklanacak muhtemel riskleri kabul etmiş sayılacaklarını ve bu nedenle, Sözleşme kapsamında haklarının söz konusu santral tarafından ihlal edildiğini iddia etmelerinin kanunen yasak olduğunu bildirmiştir. Ayrıca, başvuruların daha önce icra edilememiş dostane çözümde, sözde çevresel rahatsızlık iddialarına karşı ücretsiz sıcak su, elektrik ve ısı arzını kabul etmeye karar verdikleri dikkate alındığında (bkz. yukarıdaki paragraf 16), şikayet edilen rahatsızlığın yeterince ciddi boyutta olmadığı anlamına gelebileceğini ifade etmişlerdir.

2. Başvuranlar

- 56.** Başvuranlar, evlerine çok yakın olan termik santraldan kaynaklanan çevre kirliliği ve Devletin tehlikeli endüstriyel faaliyetleri düzenlemedeki yetersizliği

nedeniyle Sözleşmenin 8. maddesi uyarınca haklarına ciddi bir müdahaleye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. İddialarını yerel mahkemelerin yaptırıkları bilirkişi inceleme raporlarına dayandırarak (bkz. Yukarıdaki paragraflar 18-24 ve 29-30) desteklemişlerdir. Ayrıca, üçüncü başvuranın mahkemece görevlendirilmiş tıbbi muayeneye girmemesinin kendi tercihi değil, asliye hukuk mahkemesinin muayeneye girecek davacıları rasgele seçmesi olduğunu ileri sürmüşlerdir.

- 57.** Başvuranlar, şehir merkezinde binaları arasında bir tampon bölge olmamasının, santralda gerçekleştirilen tehlikeli endüstriyel faaliyetlerin ve tehlikeli emisyonların etkisini en aza indirmek için uygun arıtma ekipmanlarının bulunmamasının, Sözleşme altında korunmakta olan sağlık ve esenliklerine ciddi şekilde müdahale olduğunu söylemişlerdir.
- 58.** Ayrıca, başvuranlara göre, davacıların iddialarının çekirdeğini santralinsantralin aktif olarak faaliyetlerini sürdürdüğü 2 Şubat 2001 tarihine kadar olan dönem oluşturmalarına rağmen, alt mahkeme santralinsantralin faaliyetlerinin çoğunu durdurduğu koşullardaki hava kirliliğinin etkisine yanlışlıkla odaklanmıştır.
- 59.** Başvuranlar ayrıca, Yüksek Mahkemenin, kendileri için, santralinsantralin 1939'da sanayi faaliyetlerine başlamasından sonra 1952'de inşa edilmiş olan binaya yerleşmeyi seçerek haklarına müdahale edilmesini kabul ettiklerini ifade eden bulgusunun haksız olduğunu belirtmişlerdir. Binanın Sovyet döneminde, bu tür bir yapının Devletin münhasır yetkisine girdiği zaman inşa edildiğini ve santraldan kaynaklanan tehlikeyi her halükarda binaya taşındıktan sonra öğrendiklerini belirtmişlerdir.

B. Kabul Edilebilirlik

- 60.** Mahkeme başlangıçta, başvuranların, santraldan kaynaklandığı iddia edilen gürültü ve elektromanyetik kirliliğe ilişkin Sözleşme'nin 8. Maddesi kapsamındaki şikayetlerinin, ulusal mahkemeler tarafından görevlendirilmiş ilgili uzman incelemeleri ile doğrulanmadığını belirtmiş (bkz. yukarıdaki paragraflar 25-28) ve dolayısıyla açıkça dayanaktan yoksun buldukları için reddedildiklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, kendi görüşüne dayanarak, kendisinin konuyla ilgili bir sonuç çıkarabilecek konumda olmadığını ve kendi bulgularının, daha iyi yerleştirilmiş ulusal mahkemelerin bulgularıyla değiştirilemeyeceğini vurgulamıştır (Bkz. Sisojeva ve Diğerleri - Letonya Davası (dikkat çekici) [GC], no. 60654/00, §§ 89-90, AIHM 2007-I, ve Murray - Birleşik Krallık Davası, 28 Ekim 1994, § 66, Seri A no. 300-A). Bu nedenle, Mahkeme, bu şikayetlerin açıkça dayanaktan yoksun olduğunu ve Sözleşmenin 35 § 3. ve 4. maddeleri uyarınca reddedilmesi gerektiğini ifade etmiştir.
- 61.** Sözleşmenin 8. maddesine dayanılarak, başvuranların evlerinin çok yakın çevresindeki termik güç santralinsantralinden kaynaklanan hava kirliliğinden Devletin kendilerini koruma konusundaki başarısızlığına ilişkin iddialarıyla ilgili şikayetleri hususunda Mahkeme, Sözleşme'nin 35 § 3 (a) maddesinin anlamı itibarıyla bu şikayetin açıkça dayanaktan yoksun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca her tür koşulda kabul edilemez olmadığını da vurgulamıştır. Bu nedenle kabul edilebilir olarak beyan edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

C. Davanın Esası

1. Genel Esaslar

62. Mahkeme, başta, 8. maddenin çevre kirliliği her gerçekleştiğinde ihlal edilmediğini vurgulamıştır. Sözleşmede temiz ve sessiz bir çevre için açık bir hak yoktur, ancak bir kişinin gürültüye veya diğer bir kirliliğe doğrudan ve ciddi şekilde maruz kaldığı durumlarda, 8. Madde uyarınca bir sorun ortaya çıkabilir (bkz. Hatton ve Diğerleri – Birleşik Krallık Davası [GC], no. 36022/97, § 96, AİHM 2003-VIII; Kyrtatos – Yunanistan Davası, no. 41666/98, § 52, AİHM 2003-VI; ve Fadeyeva – Rusya Davası, no. 55723/00, § 68, AİHM 2005-IV). Ayrıca, çevresel kirliliğin olumsuz etkilerinin, Madde 8'in kapsamına girebilmesi için, belirli bir asgari düzeye ulaşması gerekmektedir (bkz. diğer makamlar arasında, López Ostra – İspanya Davası, 9 Aralık 1994, § 51, Seri A no. 303-C). Bu asgari düzeyinin değerlendirilmesi görelidir ve rahatsızlığın şiddeti ve süresi ve fiziksel veya psikolojik etkileri gibi davanın tüm koşullarına bağlıdır. Şikâyet edilen zarar, her modern şehirde yaşama özgü çevresel tehlikelere kıyasla ihmal, göz ardı edilebilir ise, 8. Madde uyarınca tartışılabilir bir iddiadır. Şikâyete konu olan hasar, modern şehir yaşamının özü itibarıyla beraberinde getirdiği çevresel risklere kıyasla göz ardı edilebilir seviyede ise 8. Madde kapsamında bir hak doğmamaktadır. (bkz. Dzemyuk – Ukrayna Davası, no. 42488/02, § 78, 4 Eylül 2014). Diğer taraftan, şiddetli çevresel kirlilik bireylerin esenliğini etkileyebilir, özel ve aile yaşamlarını olumsuz etkileyerek ama sağlıklarını ciddi şekilde tehlikeye atmadan da evlerinde huzurlu yaşamalarını engelleyebilir (bkz. López Ostra, yukarıda belirtilmiştir, § 51, ve Tâtar – Romanya Davası, no. 67021/01, § 85, 27 Ocak 2009).

63. Mahkeme, her bir vakadaki ciddi endüstriyel kirliliğin etkilerini ölçmenin ve onları yaş, meslek veya kişisel yaşam tarzı gibi diğer ilgili faktörlerin etkisinden ayırmanın imkansız olduğunu belirtmektedir. Aynı şey, endüstriyel kirlilik kaynaklı olarak yaşam kalitesinin kötüleşmesine yol açmaktadır. "Yaşam kalitesi" ifadesi öznel bir niteliğe sahiptir, kesin bir tanımını yapabilmek güçtür (bkz. Ledyayeva ve Diğerleri – Rusya Davası, no. 53157/99, 53247/99, 53695/00 ve 56850/00, § 90, 26 Ekim 2006, ve Dubetska ve Diğerleri Ukrayna-Davası, no. 30499/03, § 79, 10 Şubat 2011). Mahkeme, içerdiği kanıtlayıcı zorlukları göz önüne alarak, münhasıran olmasa da, yerel mahkemelerin ve diğer yetkili mercilerin davanın somut koşullarını belirleme bulgularına öncelikle bakacaktır. Analizin temelinde, diğer hususların yanı sıra, başvuranların özel durumlarına ve yetkili makamlar tarafından yaptırılan çevresel araştırmalara ilişkin yetkililerin aldığı kararlar da kullanılabilir. (bkz. Dubetska ve Diğerleri, yukarıda geçen, § 107, diğer kaynaklarla). Bununla birlikte, Mahkeme, özellikle açıkça tutarsız veya birbirlerine aykırıysa, yerel makamların kararlarına körü körüne güvenemez. Bu gibi durumlarda, kanıtları bütünüyle değerlendirmek zorundadır (bkz. Ledyayeva ve Diğerleri, yukarıda geçen, § 90).

64. Mahkeme ayrıca, 8. Maddenin Devleti keyfi müdahalelerden çekinmeye zorlamamasına dikkat çekmektedir: bu öncelikle olumsuz girişimin yanı sıra, özel ya da aile hayatına etkili bir şekilde saygı gösterme hususunda pozitif yükümlülükler olabilir (bkz. Guerra ve Diğerleri – İtalya Davası, 19 Şubat 1998, § 58, Hüküm ve Karar Raporları 1998-I). Konu ister Devletin Madde 8 § 1. uyarınca başvuranların haklarını güvence altına alacak makul ve uygun önlemleri alması

gibi olumlu bir görev açısından olsun, isterse bir "kamu otoritesinin müdahalesi"nin Madde 8 § 2 uyarınca haklı kılınması olsun, analiz edilirken uygulanabilecek ilkeler genel olarak benzerdir. Her iki bağlamda da, bireyin ve toplumun çıkar çatışması arasında bir bütün olarak adil denge olmalıdır ve her iki bağlamda da Devlet, Sözleşmeye uygunluğun sağlanması için atılması gereken adımların belirlenmesinde belirli bir takdir yetkisine sahiptir (bkz. Hatton ve Diğerleri, yukarıda belirtilmiştir, § 98, ve López Ostra, yukarıda geçen, § 51).

2. Yukarıdaki İlkelerin Mevcut Davaya Uygulanması

(a) Madde 8'in Uygulanabilirliği

65. Mahkeme, sözkonusu davada, Sözleşme'nin 20 Mayıs 1999'da Gürcistan açısından yürürlüğe girdiğini akılda tutmaktadır. Bu nedenle, başvuruların özel hayatlarına yapıldığı iddia edilen söz konusu müdahalenin niteliğini ve kapsamını değerlendirirken, yalnızca bu tarihten sonraki dönem dikkate alınabilir. Ayrıca, söz konusu termik santralin faaliyetlerinin çoğunu 2 Şubat 2001 tarihinde askıya aldığı kaydedilmiştir. Mahkeme, başvuruların bir yıl ve dokuz aydan biraz daha az bir süre santraldan gelen zararlı emisyonlara maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Sözleşme'nin 8. maddesinin uygulanmasını tetiklemek için bunun yeterli olduğunu kaydedilmiştir.

66. Mahkeme, söz konusu termik santralin ilgili belediye tarafından açıkça onaylanan faaliyetlerinin, "kapsamları, konumları ve içerdikleri maddeler nedeniyle çevre, doğal kaynaklar ve insan sağlığı üzerinde ciddi olumsuz ve geri döndürülemez etkilere neden olabilen" (bkz. yukarıdaki paragraf 43-44) faaliyetler oldukları için, ülke iç hukukunda "birinci kategori" olarak sınıflandırıldığını (bkz. yukarıdaki paragraf 15) tespit etmiştir. Mahkeme ayrıca, söz konusu santralın şehir merkezinde ve başvuruların evlerinin hemen bitişiğinde bulunduğu ve santral ile bina arasında sadece 4 metre uzaklık bulunduğu gerçeğini göz önünde bulundurmaktadır.

67. Santralin faaliyetlerinin ve sonuçta ortaya çıkan hava kirliliğinin başvuruların yaşamı ve sağlığı üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin iddialarla ilgili olarak Mahkeme, yerel yargı makamları tarafından yaptırılan ve yetkili Devlet birimleri tarafından üretilen uzman görüşlerin açıkça anlaşılacağı üzere, santral ile bina arasında bir tampon bölge bulunmaması, havaya salınan zararlı maddelerin potansiyel olumsuz etkilerini en aza indirmek için santralın bacaları üzerinde filtre veya diğer arıtma ekipmanlarının bulunmaması ile birleşince, binanın sakinleri için gerçek bir risk oluşturmuştur (bkz. Paragraf 19 ve 22). Mahkeme ayrıca, IEP (Çevre Koruma Enstitüsü) incelemesi sonuçlarını da dikkate almıştır:

"Santralin bir [tampon] bölgesi olmadığı ve bir yerleşim binasına bitişik olduğu gerçeğini göz önüne alındığında ... rüzgarın yönü dikkate alındığında, emisyonun bir bütün buket olarak bir yığın emisyon evlere ulaşmaktığı ... bitişik alanda yaşayan nüfusu olumsuz şekilde etkilemektedir."

Ayrıca, santralın yaydığı çeşitli maddelerin konsantre toksisitesinin standartın iki katı olduğu sonucuna varılmıştır (bkz. yukarıdaki paragraflar 22-23).

- 68.** Ayrıca, santralinsantralin teknik uygunluk belgesi, santralinsantralin bacalarının yüksekliğini yanlış bir şekilde belirttiği, dolayısıyla olası kirlilik göstergelerini yanıltarak düşük gösterdiği için kusurlu bulunmuştur (bkz. yukarıdaki paragraf 21). Mahkeme, Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı'ndaki Sağlık ve Hijyen Bilimsel Araştırma Enstitüsü'ne göre SO₂, CO, NO₂, duman ve kara toz gibi maddelerin havadaki aşırı konsantrasyonlarının neden olabileceği olası hastalıkları mukokutanöz rahatsızlıklar, konjonktivit, bronşit, bronkopulmoner ve diğer pulmoner hastalıklar, alerjiler, kardiyovasküler hastalıkların farklı tipleri ve kandaki düşük oksijen seviyeleri olarak listelemiş ve bunların diğer başka ciddi rahatsızlıklara da neden olabileceğini kayıt etmiştir (bkz. Yukarıda paragraf 24).
- 69.** Mahkeme, yerel düzeyde çok sayıda iddia sahibi davacının sağlık koşullarına ilişkin olarak Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı'ndaki Adli Tıp Araştırma Merkezinin bulgularına dikkat çekmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 29-30). Tıbbi muayene raporlarına göre, ikinci başvuran da dahil olmak üzere ilgili kişiler, nevrastenî ve astenik sendrom gibi benzer sağlık sorunlarından muzdariptir. Uzmanlar, söz konusu tıbbi sorunların, "zararlı faktörlere uzun süre maruz kalmanın ve bu faktörlerin birleşik etkisinden" meydana gelebileceğine karar vermişlerdir (bkz. yukarıdaki paragraf 30).
- 70.** Üçüncü başvuranın tıbbi muayeneye katılmayı reddettiği iddiasında (bkz. yukarıdaki 33. paragraf) Mahkeme kanaatine göre, üçüncü başvuranın da incelemeye katılan, hak talep eden davacılar ile aynı koşullarda yaşadığı ve aynı çevreye maruz kaldığı reddedilemez ve santral faaliyetlerinden kaynaklanan rahatsızlıklar ve sağlık riskleri ile ilgili işlemler tamamlanıncaya kadar kendisi tarafından da yerel seviyede takip edilmiştir. Mahkeme, bu bağlamda, bireylerin esenliğini etkileyen şiddetli çevresel kirliliğin, şahısların özel ve aile yaşamlarını olumsuz etkileyerek ama sağlıklarını ciddi şekilde tehlikeye atmadan da evlerinde huzurlu yaşamalarını engelleyebilmesi nedeniyle, her halükarda, 8. Maddenin geçerli olduğunu yineleyerek vurgulamıştır (bkz. López Ostra, yukarıda geçen, § 51).
- 71.** Bu çerçevede, Mahkeme, hava kirliliğinin, başvuranların sağlığına herhangi bir nicel zarar vermediğini varsaydığı halde, onları çeşitli hastalıklara karşı daha savunmasız hale getirebildiği sonucuna varmıştır (bkz. yukarıdaki paragraflar 30 ve 68). Dahası, evdeki yaşam kalitesini olumsuz etkilediğinden şüphe edilemeyeceğini ifade etmiştir (bkz. Fadeyeva, yukarıda geçen, § 88). Bu nedenle Mahkeme, iddiaları Sözleşmenin 8. maddesi kapsamına sokacak boyutta, başvuranların haklarına yeterli derecede ciddi bir müdahalede bulunulduğu sonucuna varmıştır.
- 72.** Son olarak, Mahkeme, termik santralin 1939'dan beri faaliyette olmasına rağmen, başvuranların 1952'de inşa edilen binaya gönüllü olarak yerleşirken seçimlerini bilgilendirilmiş bir şekilde yapmamış olabilecekleri, ya da muhtemelen Sovyet döneminde Devlet tarafından sunulan konutları reddedecek bir konumda bile bulunmayabilecekleri sonucuna ulaşmıştır (bkz. Fadeyeva, § 120, ve Ledyayeva ve Diğerleri, § 97, her ikisi de yukarıda geçmektedir). Bu nedenle, başvuranların şikayetçi oldukları durumları kendilerinin yarattıkları veya bundan bir şekilde sorumlu oldukları iddia edilemez. Ayrıca davanın ilk etaplarındaki, (bkz. yukarıdaki paragraf 16) yürürlüğe konulamayan dostane çözüm anlaşması, başvuranların zararına yorumlanamaz.

(b) Madde 8'e uygunluk

73. Mahkeme, Madde 8'in çevresel davalarda, kirlilik doğrudan doğruya Devletten de kaynaklansa ya da Devletin sorumluluğunun, özel sanayiye düzgün bir şekilde düzenleyemesinden de kaynaklansa uygulanabileceğini yinelemiştir (bkz. Hatton ve Diğerleri, yukarıda geçen, § 98). Söz konusu davadaki termik santral, 6 Nisan 2000'de imzalanan özelleştirme anlaşması vasıtasıyla mülkiyeti özel bir şirkete devredene kadar başlangıçta Devlete aitti ve Devlet tarafından işletildi. Ancak Mahkeme, mevcut davanın ister Devletin Madde 8 § 1.uyarınca başvuruların haklarını güvence altına alacak makul ve uygun önlemleri alması gibi olumlu bir görev açısından olsun, isterse bir "kamu otoritesinin müdahalesi"nin Madde 8 § 2 uyarınca haklı kılınması olsun, analiz edilirken uygulanabilecek ilkelerin genel olarak benzer olduğunu yinelemiştir (bkz.yukarıdaki 64. paragraf). Her iki bağlamda da, bireyin ve toplumun çıkar çatısı arasında bir bütün olarak adil denge olmasına dikkat edilmelidir ve her iki bağlamda da Devlet, Sözleşmeye uygunluğun sağlanması için atılması gereken adımların belirlenmesinde belirli bir takdir yetkisine sahiptir.

74. Mahkeme, bir taraftan bir çevresel etki değerlendirme çalışması yapma yükümlülüğü ve ilgili çevre ruhsatını da içeren ilgili mevzuat çerçevesinin santralinsantralin 1 Ocak 2009 tarihine kadar olan faaliyetlerine uygulanmayacağına dikkat çekmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 45). Öte yandan ise, bahse konu termik santralinsantralin faaliyetleri, söz konusu zamanda yürürlükte olan iç mevzuatın da teyit ettiği üzere, "ölçekleri, konumları ve içerdikleri maddeler nedeniyle çevre, doğal kaynaklar ve insan sağlığı üzerinde ciddi olumsuz ve geri döndürülemez etkilere neden olabilecek" (bkz. Paragraf 43-44) şekilde potansiyel olarak tehlikeli bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin tehlikeli doğaları Tiflis Belediyesi tarafından daha da açık bir şekilde teyit edilmiştir (bkz. Paragraf 15). Mahkeme, bu tür tehlikeli endüstriyel faaliyetlerin söz konusu zamanda etkin bir şekilde yasal bir boşlukta bırakıldığını gözlemlemektedir.

75. Bu arka plana karşı, Mahkeme, konunun özünü, santralinsantralin özelleştirmeden önceki ve sonraki tehlikeli faaliyetleri için uygulanabilir bir düzenleyici çerçevenin gerçekten var olmaması ve başvuruların Sözleşmenin 8. Maddesi kapsamındaki haklarını olumsuz etkileyen santraldan kaynaklanan hava kirliliğini giderilememesi olarak kabul etmektedir. Özellikle tehlikeli faaliyetler bağlamında, Devletlerin, söz konusu etkinliğin belirgin özelliklerine bağlı olarak, özellikle de potansiyel risk seviyesine ilişkin olarak mevzuat belirleme yükümlülüğü vardır. Faaliyetin ruhsatlandırılması, kurulması, işletilmesi, güvenliği ve denetiminin idare edilmesi zorunludur ve işbu faaliyetlerin doğasından kaynaklanan riskler yüzünden hayatları tehlike altında olabilecek vatandaşların etkili bir şekilde korunmasını sağlamak üzere ilgili tüm taraflar için pratik önlemleri almaları zorunlu kılınmalıdır (bkz. Di Sarno ve Diğerleri - İtalya Davası, no. 30765/08, § 106, 10 Ocak 2012, and Tatar, yukarıda geçen, § 88). Mahkeme, bu bağlamda, mevcut davada santralinsantralin potansiyel olarak tehlikeli faaliyetlerine uygulanabilir herhangi bir yasal ve idari çerçevenin gerçekten var olmamasının, santralinsantralin, başvuruların evlerinin yakın çevresinde gerekli önlemleri almaksızın veya yerel mahkemeler tarafından yaptırılan bilirkişi incelemeleri ile teyit edildiği gibi, faaliyetlerden mütevellit hava kirliliğini ve bunun başvuruların sağlığı ve esenliği üzerindeki olumsuz etkisini

asgari düzeye indirmeden faaliyet göstermesine imkan sağladığını belirtmiştir (bkz. yukarıdaki paragraflar 18-24 ve 29-30).

76. Mahkeme, santralinsantralin faaliyetlerinin başvuranlar üzerindeki etkisini daha etkin bir şekilde azaltmak için mevcut durumda tam olarak neler yapılması gerektiğini belirleme görevinin kendisine ait olmadığını yinelemektedir. Bununla birlikte, Hükümet'in soruna gereken özeni göstererek ve tüm çakışan çıkarları göz önüne alarak yaklaşp yaklaşmadığını değerlendirmek Mahkemenin yetkisi dahilindedir. Bu bağlamda, Mahkeme, bazı kişilerin topluluğun geri kalan kısmı adına ağır bir yük üstlenmek durumunda kaldığı durumun, ayrıntılı ve kesin veriler kullanılarak meşrulaştırılması sorumluluğu külfetinin Devletin üzerinde olduğunu tekrarlamaktadır (bkz. Fadeyeva, yukarıda geçen, § 128). Mevcut davayı bu perspektiften inceleyen Mahkeme, Hükümetin Mahkeme'ye ilgili dönemde başvuru sahiplerini etkileyen santrale ve santraldan kaynaklanan hava kirliliğine yönelik politikaları hakkında bilgi veren çevresel çalışmaları veya belgeleri sunmadığını not etmiştir.

77. Mahkeme, görülmekte olan davadaki şikayetçi unsurunun, ani bir olay döngüsünün gelişerek oluşturduğu bir sonuç olmadığını, aksine ilgili makamların kesinlikle farkında olduğu uzun süredir devam ederek sorun oluşturan bir durum olduğunu not etmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 13). Bununla birlikte, bina sakinlerinin maruz kaldığı havaya yayılan zehirli maddelerin etkisini en aza indirmek için, santrale, ilgili filtreleme ve arıtma donanımını kurması emri verildiği halde yetkili makamlar tarafından bu talimatın izlenmesi için etkili adımlar atılmadığı görülmüştür (bkz. yukarıdaki paragraf 14). Dahası, başvuranların, yerel mahkemelere, santralinsantralin faaliyetleri ve bunlardan kaynaklanan emisyonlar (bkz. yukarıdaki paragraf 38) ile ilgili çeşitli koruma önlemlerinin uygulanmasının emredilmesi hususunda sarahaten talepte bulunma konusundaki iddia edilen acı, Mahkeme görüşüne göre, yerli adli makamları, şikayetleri Sözleşmenin 8. maddesi uyarınca Devletin pozitif yükümlülükleri açısından değerlendirmek ve duruma göre çözüm getirmek yükümlülüğünden muaf tutmamıştır. Başka bir deyişle, düzenleyici çerçevenin kusurlu olduğu kanıtlanmasına rağmen, ilgili mevzuatın kabulünden önce faaliyetlerine başlamış olduğu için, santralinsantralin faaliyetlerine neredeyse hiçbir gerçek çevre düzenlemesi uygulanmamış, Hükümetin santraldan kaynaklanarak ortaya çıkan hava kirliliği sonucunda etkilenen nüfusun çeşitli vesilelerle yaşadığı ekolojik rahatsızlığı kabul etmesine rağmen benimsediği pasif tutum yüzünden durum daha da kötüleşmiştir (bkz. yukarıdaki paragraflar 13-15).

78. Yukarıdaki hususları dikkate alarak ve çevresel sorunlarla ilgili davalarda ulusal makamlara sunulan takdir oranına rağmen, Mahkeme, davalı Devletin faal bir termik santrale sahip toplumun çıkarları ile başvuranların ev ve özel hayatlarına saygı gösterilmesi hakkından etkin bir şekilde yararlanabilmesi arasında adil bir dengeyi sağlamada başarılı olmadığını düşünmektedir.

Dolayısıyla Sözleşmenin 8. maddesinin ihlali söz konusudur.

III. SÖZLEŞMEYE İLİŞKİN DİĞER İHLAL İDDİALARI

79. Başvuranlar, Sözleşmenin 8. maddesine göre çevresel bilgiye erişimlerinin reddedilmesinden şikayetçi idiler. Mahkeme, bu şikayetin ilk başvuruya dahil

edilmediğini, ancak başvuruların 26 Kasım 2007 tarihli gözlemlerinde gündeme getirildiğini ve başvurularını sunmalarından iki yıldan fazla bir süre geçtikten sonrasındaki bir tarih olan 26 Eylül 2007 'den sonra yetkili makamlarla yapılan görüşmelere değinildiğini belirtmiştir. Sonuç olarak, Mahkeme, bu şikâyetin, taraflar arasında konuyla ilgili görüş alışverişinde bulunulmasına izin verecek kadar erken gündeme getirilmediğini veya ayrıntılı olarak hazırlanmadığını telakki etmektedir. Bu davanın koşullarında, davanın işbu aşamasında konuyu ayrı ayrı incelemenin uygun olmadığı kararına varılmıştır (BKZ. Nuray Şen - Türkiye Davası (sayı. 2), no. 25354/94, § 200, 30 Mart 2004).

- 80.** Başvuranlar ayrıca, davanın somut koşullarının Sözleşmenin 2., 3., 5., 6. ve 17. maddeleri ile Sözleşme'nin 1 No.lu Protokolü'nün 1. maddesiyle korunan haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüşlerdir.
- 81.** Bununla birlikte, davanın gerçekleri, tarafların beyanları ve Sözleşmenin 8. maddesine dayanan bulguları dikkate alarak, Mahkeme, mevcut başvuruda ortaya konan ana yasal soruları incelediğini ifade etmiş ve geri kalan şikâyetler konusunda ayrı bir karar vermeye gerek olmadığı hükmüne varmıştır (bkz, diğer yetkilerin yanı sıra, Valentin Câmpeanu - Romanya Davası adına Yasal Kaynaklar Merkezi [GC], no. 47848/08, § 156, AİHM 2014, ve Varnava ve Diğerleri - Türkiye [GC], no. 16064/90 ve diğer 8, § 211, AİHM 2009).

IV. SÖZLEŞME'NİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI

- 82.** Sözleşmenin 41. Maddesi aşağıdaki şekildedir:
 “Eğer Mahkeme işbu Sözleşme veya Protokollerin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Taraf Devletin iç hukuku bu ihlali ancak kısmen telafi edebiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, hakkaniyete uygun bir surette, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.”

A. Zarar

- 83.** İkinci ve üçüncü başvuranlar manevi tazminat olarak kişi başı 10.000 avro (EUR) talep etmişlerdir.
- 84.** Hükümet, iddianın açıkça dayanaktan yoksun ve aşırı olduğunu belirtmiştir.
- 85.** Mahkeme, Sözleşmenin 8. maddesi uyarınca haklarının ihlali nedeniyle başvuruların sıkıntı ve hüsrana uğradığını kabul etmektedir. Ortaya çıkan manevi zarar, yalnızca ihlalin bulunmasıyla yeterince telafi edilemez. Davanın şartlarını göz önüne alarak ve 41. Madde uyarınca hakkaniyete dayalı bir şekilde değerlendirme yaparak, Mahkeme, manevi tazminat olarak her başvuru sahibine 4,500 Euro ödenmesine hüküm vermiştir.

B. Giderler ve Harcamalar

- 86.** Başvuranlar ayrıca, Sayın S. Japaridze (bkz. yukarıdaki paragraf 5) ve Sayın P. Leach tarafından Mahkeme huzurunda temsil edilmelerine istinaden 2.000 EUR ve 1.550 sterlin (GBP - yaklaşık 1.787 EUR) talep etmişlerdir. İki meblağ, harcanan saat sayısına ve avukatların saatlik ücretlerine göre Bayan Jacaridze için saati 50

EUR'dan kırk saat ve Bay Leach için saati 100 GBP'dan on beş saat ve otuz dakika olarak hesaplanmıştır. Listeleme ayrıca, verilen yasal hizmetlerin tarih ve türünü de içermektedir. İlgili yasal hizmet sözleşmelerinin, faturaların, makbuzların veya diğer destekleyici mali belgelerin hiçbirinin kopyası ibraz edilmemiştir.

- 87.** Başvuranlar ayrıca, ulusal mevzuat ve sözkonusu santraldan kaynaklanan kirliliğin olası etkisine ilişkin kendi inisiyatifleri ile yaptırıkları iki uzman raporu için 384 EUR ve 700 İngiliz Sterlini de talep etmişlerdir. İlk meblağa ilişkin olarak uzmanla yapılan bir sözleşmeyi, ikinci meblağ ile ilgili olarak EHRAC (Avrupa İnsan Hakları Savunuculuk Merkezi) temsilcisi tarafından imzalanmış faturayı belge olarak sunmuşlardır.
- 88.** Başvuranlar ayrıca posta, telefon, çeviri ve diğer idari gider türleri için 587 EUR ve 175 GBP talep etmişlerdir. İşbu taleplerini desteklemek amacıyla başvuranlar, yalnızca 147 GEL Gürcistan Lari(GEL - EUR 61)3 ödendiğini gösteren, kendilerinin başvuruya ilgili gözlemlerini içeren, 26 Kasım 2007 tarihinde Tiflis'ten Strazburg'a, adil tazmin talepleri ile birlikte gönderilmiş bir postanın makbuz kopyasını ibraz etmişlerdir. Ayrıca, çekiminin mevcut başvuru ile bağlantısı hakkında herhangi bir bilgi vermeden, 116 GEL (EUR 48) tutarında bir fotokopi fişi göndermişlerdir.
- 89.** Hükümet, yasal temsil için talep edilen masrafların abartılmış olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, başvuranların zorunlu olarak bazı yasal masraflar üstlendiğini kabul ederek Mahkemenin mevcut içtihadına uygun olarak makul bir miktar üzerinden hüküm vermesini rica etmiştir. Hükümet, iki raporun ücretlerine ilişkin talep ile ilgili olarak, Mahkeme nezdindeki dava işlemleri ile ilgisiz ve gereksiz yere yapılmış masraflar olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca, çeşitli idari masraflarla ilgili taleplerin kanıtlarla desteklenmediğini savunmuştur.
- 90.** Mahkeme, bir başvuranın gider ve harcamalarının, sadece bunların gerçek ve zorunlu olarak yapıldığı ve miktar bakımından makul olduğu kanıtlandığı takdirde, iade edilmesi hakkına sahip olduğunu yinelemiştir (bkz Jalloh – Almanya Davası [GC], no. 54810/00, § 133, AIHM 2006-IX). Mahkeme ayrıca, ilgili finansal işlemin gerçekten gerçekleştiğini teyit eden herhangi ek finansal belgeler bulunmadığı takdirde, yalnızca avukatlardan gelen faturalandırma taleplerinin, talep edilen yasal gider ve harcamaların "gerçekten ve zorunlu" olarak başvuranların kendileri tarafından yapıldığına dair bir kanıt olarak kabul edilemeyeceğini yinelemiştir

3. 26 Kasım 2007 Tarihli Döviz Kuru

(bkz. Tchankotadze – Gürcistan Davası, no. 15256/05, § 134, 21 Haziran 2016). Bununla birlikte, mevcut davada, Mahkeme, GYLA ve EHRAC'ın ilgili avukatları tarafından harcanan saatlerin ayrıntılı ve güvenilir bir şekilde dökümlerinin yapılmış olduğunu not ederek; gözlemlerini, bazı Gürcü davalarında, bu iki STK'dan avukatların Mahkeme huzurundaki davalarında ekip çalışmalarının tespit edildiğini ve bunların karşılığının ödenmemelik edilemeyeceğini ve avukatların çalışmalarının benzer kanıtlarının, başvuranların temsilcilerinin harcamalarının kabul edilebilir bir kanıt olduğu şeklinde ifade etmiştir (bkz. Klaus ve Iouri Kiladzé – Gürcistan Davası, no. 7975/06, §§ 91-94, 2 Şubat 2010, and Tsintsabadze – Gürcistan Davası, no. 35403/06, § 105, 15 Şubat 2011). Bu nedenle, Mahkeme, başvuranların avukatları tarafından temsil edilmeleri sebebiyle

başvuranlara 2.000 EUR ve GBP 1.550 (EUR 1.787) ödeme yapılmasını uygun bularak karara bağlamıştır.

91. Geriye kalan giderlerle ilgili olarak, Mahkeme içtihadına göre, başvuran, yaptığı masrafların geri ödenmesine, ancak bunların fiilen ve zorunlu olarak yapıldığı ve miktar bakımından makul olduğu kanıtlandığı takdirde hak kazanmaktadır. Mevcut davada, elindeki dokümanlara ve yukarıdaki kriterlere bağlı olarak, Mahkeme, başvuru sahiplerine, başvuru hakkındaki gözlemlerini adil tazmin talepleriyle birlikte gönderdikleri posta gönderi işlemi için 61 Euro tazminat ödenmesini makul bularak kabul etmiştir.

C. Gecikme Faizi

92. Mahkeme, gecikme faiz oranının Avrupa Merkez Bankası'nın kredilere uyguladığı marjinal faiz oranına üç puan eklemek suretiyle hesaplanmasını uygun bulmuştur.

BU GEREKÇELERE DAYANARAK, MAHKEME OY BİRLİĞİ İLE;

- 1.** Birinci Başvuru sahibinin başvurusunu, şikayetleri itibarıyla, dava listesinden çıkarmaya karar vermiştir;
- 2.** İkinci ve üçüncü başvuranların, Sözleşmenin 8. maddesi uyarınca, Devletin evlerin yakınında bulunan termik santralden kaynaklanan hava kirliliğinden kendilerini korumadaki başarısızlığı konusundaki şikayeti kabul edilebilir olduğunu ve söz konusu hükümdeki şikayetin geri kalan kısmının kabul edilebilir olmadığını beyan etmiştir;
- 3.** Sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir;
- 4.** İkinci ve üçüncü başvuranların diğer şikayetlerinin Kabul edilebilirliğini ve esasını incelemeye gerek olmadığına hükmetmiştir;
- 5.**
 - (a)** Davalı Devletin, Sözleşmenin 44 § 2. maddesi uyarınca, kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, ikinci ve üçüncü başvuranlara aşağıdaki miktarlardaki tutarları, karar tarihinde geçerli olan kur üzerinden, Davalı Devlet para birimine çevrilmek suretiyle ödemesine:
 - (i)** Manevi tazminat olarak her birine 4.500 EURO (dört bin beş yüz euro) artı eklenebilecek herhangi vergi masrafları;
 - (ii)** İkinci ve üçüncü başvuranlara ortak olarak 3,848 EUR (üç bin sekiz yüz kırk sekiz euro) artı gider ve harcamaları için kendilerine tahakkuk ettirilebilecek herhangi bir vergi;
 - (b)** Yukarıda bahsi geçen üç ayın sona ermesinden itibaren ödeme tarihine kadar geçen sürede, yukarıdaki tutar üzerinden gecikme dönemi süresince geçerli olan Avrupa Merkez Bankası marjinal borç verme faizine üç puan eklenmesi suretiyle elde edilecek oran üzerinden basit faiz ödenmesine;

karar verilmiştir.

6. İkinci ve üçüncü başvuruların adil tazmin talebinin geri kalan kısmı reddedilmiştir.

İşbu karar İngilizce dilinde tanzim edilmiş olup, Mahkeme İçtüzüğü'nün 77. maddesinin 2 ve 3. fıkraları uyarınca, 13 Temmuz 2017 tarihinde yazılı olarak tebliğ edilmiştir.

Milan Blaško
Yazı İşleri Müdürü Vekili

Angelika Nußberger
Başkan



📍 Farabi Sk. No:24/16, Çankaya/Ankara 📞 +90 (312) 425 7764
✉ iletisim@ekolojikolektifi.org 🌐 ekolojikolektifi.org 🐦 @ekolojikolektif 📘 ekoloji.kolektifi



📍 Farabi Sk. No:24/16, Çankaya/Ankara 📞 +90 (312) 425 7764
✉ iletisim@ekolojikolektifi.org 🌐 ekolojikolektifi.org 🐦 @ekolojikolektif 📘 ekoloji.kolektifi